

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Benjamin Vugrinčić

Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus

Zagreb

30.9.2015.

Sadržaj:

1. Uvod.....	2-3.
2. Izvori i historiografija.....	4-5.
3. Razvoj župe od 12. stoljeća i prvi pisani izvori o župama u Međimurju.....	6-9.
3.1. Crkvena i geografska pripadnost Međimurja.....	9-12.
3.2. Bekšinski arhidakonat.....	13-14.
4. Popis župa iz 1334. godine.....	15-17.
5. Popis župa iz 1501. godine.....	18-24.
6. Pavlinski samostan u Čakovcu: kruna crkvenog identiteta Međimurja.....	25-28.
7. Nizinske župe.....	29.
7.1. <i>Sancti Laurencii de Perlok</i>	29-33.
7.2. <i>Ecclesia sancte Trinitatis – Nedelcz</i>	34-38.
7.3. <i>Sancti Michaelis sub Chaktornya</i>	39-45.
7.4. <i>Sancte Marie de Sabaria</i>	46-47.
7.5. <i>Sancti Stephani in Brezth</i>	48-49.
7.6. <i>Beate Virginis in Belycz</i>	50.
7.7. <i>Byzterez</i>	51-53.
7.8. <i>Thwrnyncz</i>	54.
8. Visinske župe.....	55.
8.1. <i>Sancti Georgii in Lopathycz</i>	55-56.
8.2. <i>Sancte Marie Magdalene de Strigo</i>	57-61.
8.3. <i>Sancti Marci</i>	62-64.
8.4. <i>Sancti Martini Superioris</i>	65-67.
8.5. <i>Sancti Martini in Zredysche</i>	68-69.
8.6. <i>Sancti Martini in Thurren</i>	70-71.
9. Zaključak.....	72-74.
10. Summary.....	75.
11. Bibliografija.....	76.
11.1. Korišteni izvori.....	76.
11.2. Literatura.....	76-80.

1. Uvod – tema i inspiracija

Ova tema inspirirana je ljubavlju za regionalnom pripadnošću međimurskom kraju pa će se i u radu obraditi župe na temelju dvaju popisa, ali i njihova važnost za razvoj mjesta u koje se one ubiciraju. Na temelju izvorne građe pokušat će se objasniti razvoj župe uz razvoj mjesta te će se na temelju isprava i darovnica ustvrditi vjerski, kulturni i gospodarski napredak mjesnih zajednica, ali i sveobuhvatna slika identitetske pripadnosti Međimurja hrvatskim zemljama u kasnom srednjem vijeku. Pošto zemlja/posjed između Mure i Drave (kako se najčešće naziva u izvorima) spada u granična područja, ova tematika dosad nije bila sustavno istraživana, ali naravno, postoje radovi koji obuhvaćaju pojedinu problematiku. Iako je područje Međimurja tijekom povijesti sustavno bilo svojatano od strane Ugarske, činjenica da je ono u crkvenom smislu ipak u Zagrebačkoj biskupiji dovodi do zaključka kako je identitetska odrednica još od srednjega vijeka temeljena na hrvatskoj pripadnosti. Treba napomenuti da se ovdje ne misli na nacionalnu pripadnost, koja je karakteristična za moderna vremena, nego na teritorijalnu, kulturnu i vjersku. Naravno, uz to nikako ne smijemo zaboraviti kako je u srednjem vijeku Međimurje ipak administrativno spadalo u Zaladsku županiju.

Smisao ovog rada biti će pokazati može li se na temelju pisanih izvora, sačuvane arhitekture te arheoloških ostataka utvrditi razvoj pojedinih župa, ubikacija istih u naselja, kategorizacija naselja prema ekonomskoj i crkvenoj važnosti te ponašanje i uloga svećenstva u pojedinim župama na području „zemlje omeđene Murom i Dravom“. U tim procesima sudjelovat će brojne plemićke obitelji koje će doprinijeti kulturnom i gospodarskom (ne)razvoju tako što će ili poticati ili iskorištavati gospodarsku i kulturnu djelatnost pojedinih razvijenih gradova. Svakako treba napomenuti da je bavljenje župama u srednjem vijeku izrazito korisna paradigma u proučavanju gore navedenih procesa jer je sama Crkva, odnosno pripadnost zagrebačkoj biskupiji, temeljna odrednica razvoja župa u Međimurju. Pod samom terminološkom i geografskom odrednicom Međimurja u srednjem vijeku, podrazumijevamo zemlju koja se u izvorima navodi kao *terra inter Muram et Dravam*, odnosno, ona zemlja (ili otok) koja pokriva područje današnje administrativne županije Međimurje. Rad je definiran i vremenskim okvirom, a nadasve glavni razlog je taj što se prve župe u izvorima javljaju u 14. Stoljeću te se od tog vremena, pa kroz cijelo 14. i 15. stoljeće, na temelju izvornih dokumenta može pratiti njihov gospodarski i vjerski razvoj.

2. Izvori i historiografija

Što se tiče izvora za bavljenje poviješću Međimurja u srednjem vijeku, treba napomenuti da je izvorna građa objavljivana u seriji *Codex Diplomaticus* (CD) te da su pojedini autori sami objavljivali građu. Najkorišteniji izvori u ovom radu jesu „Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije“ koje je objedinio Andrija Lukinović, objavljeni popisi župa iz 1334. i 1501. Franje Račkog i Josipa Buturca te na kraju različiti dokumenti pravnog karaktera objavljeni u CD-u. Pretraživanje mađarske građe možda bi moglo donijeti još ponekoji podatak o međimurskim župama, ali tema ovog rada ponajviše je usredotočena na bavljenje gore spomenutim izvorima.

Historiografija pak o Međimurju dosad nije dala zadovoljavajuće rezultate. Prvu sintezu objavio je Rudolf Horvat davne 1908. godine pod naslovom „Povjest Medjumurja.“ Ovo je djelo odraz romantičarske historiografije s prijelaza stoljeća, no ipak treba naglasiti kako su obrađeni izvori iz mađarskih arhiva dali zadovoljavajući politički pregled u srednjem vijeku.

Od novijih sinteza svakako bi trebalo naglasiti djelo „Međimurska povijest“ Vladimira Kalšana koje kritički interpretira izvore i daje novije poglede na već obrađenu temu. Zapaženo je i djelo Anđele Horvat, „Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju“ jer nam daje pregled spomenika od prapovijesti do baroka, a razdobljem srednjega vijeka i interpretacijom materijalnih ostataka crkava pomaže u preciznijem datiranju gotičkih crkava i župa u srednjem vijeku. Taj je rad iz perspektive povijesti umjetnosti kvalitetan jer omogućava dodatna interdisciplinarna povezivanja u pronalaženju što točnijeg rješenja.

Od problemskih znanstvenih radova valja spomenuti Ivana Sršu i Jurja Kolarića koji su u člancima ili sintezama detaljnije obrađivali međimursko srednjovjekovlje. Ivan Srša detaljnije je razradio problematiku i ubiciranje župa, što je usko područje ove teme, dok je Juraj Kolarić svoj doprinos ostavio u sintezama pojedinih župa.

Radove Ivana Zelka i Ivana Škafara, slovenskih povjesničara, istaknuo bih zbog bavljenja problematikom Bekšinskog arhiđakonata, njegove organizacije i funkcioniranja na području Zagrebačke biskupije.

Andela Frančić bavila se toponimijom Međimurja i prvim spomenom u izvorima, dok je Hrvoje Gračanin dao pregled razvoja crkvene organizacije kontinentalne Hrvatske u ranom srednjem vijeku, gdje je obradio i pitanje pripadnosti Međimurja. Valja spomenuti radove i Marijane Korunek koja je sa stajališta arheologije i povijesti umjetnosti obradila srednjovjekovne crkve u Selnici, Svetom Martinu na Muri, Mihovljanu i samostan pavlina u Šenkovcu.

Vidljivo je dakle kako sama historiografija ne pridodaje dovoljno pažnje međimurskom srednjovjekovlju, dok su s druge strane istraživanja usmjerena prema Zrinskim i ranom novom vijeku u punom zamahu te na najvišim znanstvenim standardima.

3. Razvoj župe od 12. stoljeća i prvi pisani izvori o župama u Međimurju

Od jedanaestog stoljeća razvoj župe dobiva sasvim novi smisao i sasvim novu dimenziju. Treba napomenuti da je krajnji cilj organizacije i djelovanja župe kao najmanje crkvene organizacijske jedinice briga za vjernike i spasenje duše. Stoga, župa bi predstavljala najmanju organizacijsku crkvenu jedinicu koja se razvija prema rimskom pravu kao važna pastoralno – kanonska inačica.¹

Od kraja 11. stoljeća i vremena reformnog papinstva, župa se polako stabilizira da bi u vrijeme Tridentskog koncila bila u potpunosti definirana kao dio biskupije. Tek će se u to doba definirati poslovi kao što su imenovanje župnika na upražnjenu župu, jasne granice i podjela župa, stanovanje župnika u župi, slavljenje župne mise, vođenje župnih knjiga itd.² Čvrsta hijerarhija isto će se tako ustanoviti na koncilu u Tridentu, a ona je definirana *Dekretom o sakramentu svetog reda* koji izričito naglašava da „ako tko kaže da u Katoličkoj Crkvi ne postoji hijerarhija, ustanovljena božanskim ređenjem, koja se sastoji od biskupa, svećenika ili službenika: neka bude kažnjen anatemom.“³ Čvrsta hijerarhijska organizacija postojala je i mnogo prije ove službene odredbe, a to ćemo pokazati na primjeru popisa svećenika i ostalih crkvenih dostojanstvenika iz 1501. godine.

Jasno je da župa kao organizacijska jedinica postoji već od 4. i 5. stoljeća, ali će za potrebe ovog rada ona biti teorijski i praktično razmatrana tek od 12. stoljeća jer se u toj poprimljenoj reformskoj strukturi neće mijenjati sljedećih četiri stoljeća. U periodu prije nego li je Međimurje potpalo pod Zagrebačku biskupiju, ono je u crkveno hijerarhijskom pogledu potpadalo pod salzburškog nadbiskupa. Naime, ta je podjela krajeva sjeverno od Drave zacrtana još 796. godine kada su uz posredovanje akvilejskog patrijarha Paulina i salzburškog biskupa Arna krajevi južno od Drave pripali Akvileji dok je područje između Mure i Drave

¹ Jure Brkan, „Župa kroz povijest i danas“, *Bogoslovska smotra*, vol. 72, No.1. (2003): 99. (dalje: Brkan, Župa kroz povijest i danas)

² Stipe Nimac, „Župa u razdoblju tridentske, jozefinističke i francuske reforme“, *Obnovljeni život*, vol, 67, No. 2. (2012): 239 (dalje: Nimac, Župa u razdoblju tridentske, jozefinističke i francuske reforme)

³ *Dekret o sakramentu svetog reda*, (posjećeno 11.3.2015.), preuzeto sa:

<http://crkvenidokumenti.blogspot.com/2008/12/dekret-o-sakramentu-svetog-reda.html>

pripalo Salzburgu.⁴ U tom kontekstu razvoj od prvih crkvenih zajednica župljana i određenja župe bez definirane funkcije i organizacije, treba promatrati promjene koje nastupaju crkvenom reformom u 11. stoljeću, ali i opće prilike razvoja društva, gradova, ekonomije te porasta broja stanovništva u razvijenom srednjem vijeku. S druge strane unutarnje crkvene reforme od Clunya, kartuzijanaca pa do cistercita, omogućile su jasnije strukturirane temelje pastoralnog djelovanja, da bi pojava prosjačkih redova Crkvu podigla na jednu novu dimenziju djelovanja, s aktiviranom društvenom ulogom poglavito u praksi. U tom kontekstu valja promatrati i razvoj sveučilišta, u prvom redu teoloških znanosti, te borbu Crkve za prevlasti u duhovnom i svjetovnom smislu.⁵

Promatrajući Zagrebačku biskupiju kao crkvenu jedinicu najvišeg ranga u srednjovjekovnoj Slavoniji (današnja sjeverozapadna Hrvatska) od njezina osnutka 1094. godine, dekreti iz 12. i 13. stoljeća, konkretno Gracijanov *Decretum* i pravna zbirka crkvenih zakona *Decretalium Collectiones*, određuju podjelu biskupije na arhiđakonate. Na čelu arhiđakonata stoluje arhiđakon, odnosno biskupov vikar za kler, arhiprezbiter koji pomaže svećenicima po kaptolima ili župama te na kraju svećenici i njihovi pomoćnici vikari. U slučaju bolesti dodjeljuje se rektoru crkve i koadjutor, odnosno pomoćnik u obavljanju crkvenih poslova.⁶ Riječ župnik u izvorima se pojavljuje u nekoliko inačica kao što su *presbyter*, *parochianus*, *rector ecclesiae* i *plebanus*.⁷ U popisu svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, navodi se samo termin *plebanus*,⁸ što bi moglo značiti da se taj naziv ukorijenio i najviše koristio za naziv svećenika na području Bekšinskog arhiđakonata. Iz ovog proizlazi da je hijerarhijska struktura biskupije određena narodom, biskupom, arhiđakonom, arhiprezbiterom, svećenikom, vikarom te koadjutorom. Župe su bile određene pojedinim teritorijem, ali su od 13. stoljeća obuhvaćale prostor koji je pokrивao ubiranje crkvene desetine. Jasna teritorijalna granica nije postojala, ali je u tome biskupova uloga bilo

⁴ Hrvoje Gračanin, „Kršćanstvo i crkva u kontinentalnoj Hrvatskoj u ranom srednjem vijeku (VI. – XII. st.)“, *Crkvena kulturna dobra*, vol 6. (2008): 70 – 84. , 77 – 78. (dalje: Gračanin, Kršćanstvo i crkva u kontinentalnoj Hrvatskoj, str.)

⁵ Brkan, Župa kroz povijest i danas, 99 – 100.

⁶ Brkan, Župa kroz povijest i danas, 102 – 104.

⁷ Ibid.

⁸ Stjepan Razum, „Popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501.godine“, *Tkalčić*, br.7, (2003): 324 – 326. (dalje: Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine)

određivanje prostora ubiranja desetine te se na taj način iskristaliziralo područje jedne župe, odnosno granice više njih u jednom arhiđakonatu.

Župe se kao materijalno, teritorijalno i duhovno određen teritorij nadasve razvijaju nakon 13. stoljeća, odnosno nakon uzleta prosjačkih redova i njihova misionarskog djelovanja. Čini se da su franjevci i dominikanci popunili formalnu prazninu koja je postojala u župama na razini sakramenata (služenje misa, ispovijedanje, sklapanje braka) te su svojim primjerom i načinom života uvelike utjecali na unutarnju snagu i polet Crkve.⁹ Radi približavanja crkvenih struktura i crkvene djelatnosti običnom puku, u naseljima i selima se intenzivno grade crkve te se osnivaju i nove župe s matičnom crkvom (*ecclesia matrix*), a u svrhu što jačeg obavljanja pastoralne djelatnosti osnivaju se i druge crkve i kapele unutar župa (*filijalne crkve*). Takve filijalne crkve postale su kasnije i matične crkve koje su organizirane u vlastite, novoosnovane župe.¹⁰ Iz toga proizlazi da je novi, duhovni pokret obnove crkve prerastao i u organizacijski pokret pa se pojava novih župa svakako može protumačiti imajući u vidu glavnu djelatnost župnika, a to je spas duše koji je omogućen za svakog vjernika. Intelktualna sfera koju su poticali franjevci i dominikanci odrazila se i na pojavu školovanja svećenstva pa u tom kontekstu možemo promatrati i vrlo velik broj župa na području Međimurja početkom 14. st. Tome je uvelike pridonio Četvrti Lateranski koncil (1198 – 1216.) koji je odredio smjernice da biskupi moraju poučavati svećenike svemu što je potrebno za svećeničku službu. Od svećenika se tražilo da objasni i protumači molitve Oče naš, Vjerovanje, Zdravomarijo i Božje zapovijedi te da zna čitati latinski.¹¹ Iz ovog proizlazi nova dimenzija župne organizacije, osobito one koja će se stabilizirati na ruralnim prostorima, jer je obrazovanje svećenika, barem na najosnovnijim razinama, bio preduvjet aktivnog obavljanja župne dužnosti.

Vrlo je važno da je briga biskupa o svećenstvu postala stvarna i djelotvorna na terenu jer se uvođenjem kanonskih vizitacija, odnosno biskupova pohoda po župama, aktivnije vršila crkvena disciplina, a svećenici su se „usavršavali“ po pitanjima vjere, morala te života vjernika.¹² U 13. i 14. stoljeću crkvena je organizacija uložila brojne napore u pravnom,

⁹ Stipe Nimac, „Župa od Milanskog edikta do Tridenta“, *Crkva u svijetu*, vol. 47., No.3. (2012): 387. (dalje: Nimac, Župa od Milanskog edikta do Tridenta)

¹⁰ Brkan, Župa kroz povijest i danas, 104 – 105.

¹¹ Nimac, Župa od Milanskog edikta do Tridenta, 389.

¹² Brkan, Župa kroz povijest i danas, 106.

duhovnom i organizacijskom smislu kako bi se broj župa povećao, a vjernicima omogućilo aktivno obavljanje crkvenih obaveza. To pitanje izrazito je i praktičnog karaktera jer su pojedine pokrajine bile geografski poprilično udaljene od matične biskupije pa je održavanje vjerskih obveza uvelike bilo otežano.

3.1. Crkvena i geografska pripadnost Međimurja

Međimurje je ubrzo nakon osnutka Zagrebačke biskupije potpalo pod vlast iste. No i u tom području moramo biti oprezni jer neki autori navode kako nakon osnutka navedeno područje nije odmah ušlo u jurisdikciju Zagreba, nego je u početku potpalo pod Vesprensku biskupiju.¹³ Takav je zaključak vrlo vjerojatan što ćemo i pokazati i u brojnim sukobima između Zagreba i Vespresa. Brojni su mogući razlozi zašto je to područje kasnije pripalo upravo hrvatskom, a ne mađarskom govornom području, no ipak je najvjerojatniji onaj da je stanovništvo Međimurja ipak najviše bilo prožeto slavonskim i hrvatskim žiteljstvom. Zanimljivu tezu iznosi Nada Klaić u svojoj knjizi *Zagreb u srednjem vijeku* da je upravo prvi biskup, Duh iz Češke, postavljen zbog sposobnosti razumijevanja govora na području novoosnovane biskupije, ali i imenovanje službenika šomođske i zaladske županije u kojima je bio popriličan broj hrvatskog i slavenskog žiteljstva.¹⁴

Iako je u administrativnom smislu od druge polovice 11. stoljeća dio Zaladske županije, područje između Mure i Drave pripadalo je crkvenoj jurisdikciji Zagreba.¹⁵ Povijesni razvitak i gravitacija Međimurja ugarskim administrativnim centrima, rezultiralo je razvojem gospodarstva u čemu su onda dvojaku funkciju odigrali i zaladska županija i Zagreb. Popis dostojnika u županiji Zala objavljen je na mediju CD – ROM u autorstvu Pála Engela. Taj je popis nadasve zanimljiv jer je uočljivo kako se uz upravljanje županijom usko vežu i pojedini plemićki rodovi, od kojih se posebno ističe porodica Lackovića koja će ubrzati gospodarski i kulturni razvitak župa na području Međimurja.¹⁶ Zagrebačka biskupija u početku je bila

¹³ Gračanin, Kršćanstvo i crkva u kontinentalnoj Hrvatskoj, str. 84.

¹⁴ Nada Klaić, *Povijest Zagreba, Knj. 1. Zagreb u srednjem vijeku* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber 1982.), 301.

¹⁵ Ivan Srša, „Međimursko srednjovjekovlje“ *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu*, br 2 - 3, (1994): 68. (dalje: Srša, Međimursko srednjovjekovlje)

¹⁶ Pál Engel, *Magyar Középkori adattár*, Budapest, 2001. CD - ROM

pripojena nadbiskupiji u Ostrogonu, a nešto kasnije Kaločko – bačkoj nadbiskupiji, jer je, kako navodi Nada Klaić, podređivanje ugarskom primasu trebalo privući Slavoniju dotad njoj posve stranom ugarskom crkvenom središtu.¹⁷

Međimurski je dio pripao pod Bekšinski arhiđakonat koji se na sjeveru prostirao od rijeke Krke, na jugu do mjesta Totszerdehely, a na istoku do mjesta Oltarc.¹⁸ Bekšinski arhiđakonat sastojao se dakle od dvaju područja, Međimurja i područja koje se nazivalo *Transmurana*. Anđela Horvat zastupa i argumentira tezu o močvarnom području tla između Mure i Drave¹⁹, a kasnije ćemo na primjeru etimologije imena nekih mjesta vidjeti kako se nazivi poput Preloga (što ukazuje na mjesto nekakva prelaska) zaista mogu povezati sa područjima prelaženja rijeka ili riječnih rukavaca.

Na samoj rijeci Dravi je u srednjem vijeku postojalo nekoliko mjesta prelaska, a taj je broj bio ograničen jer su prijelazi spadali u kraljevska prava i samo je kralj mogao dozvoliti osnivanje i održavanje novog prijelaza te ubirati porez.²⁰ Takvih prijelaza nije bilo mnogo, ali se etimologija naziva vidljivo sačuvala u nazivu trgovišta Prelog. Stoga, razvoj urbane sredine Preloga i njezin trgovački uspon možemo prepisati razvoju trgovine povezane sa uzastopnim razvojem mjesta prelaženja. Močvarno tlo i moguće česte poplave rezultirale su izgradnjom naselja na brežuljkastom području i na blagim padinama od 13. i 14. stoljeća. Osim močvarnog tla, brojnost i rasprostranjenost šume bila je tipična geografska karakteristika Međimurja. To se vrlo lijepo može pratiti u pojedinim etimologijama imena naselja, gdje su u korijenu riječi sadržani tragovi takve interpretacije pa se selo Donja Dubrava (*Dobrava*) povezuje s inačicom *dub*, koja u toponimiji označava hrastovu šumu, u ovom slučaju neku zemlju, mjesto ili posjed u blizini hrastove šume.²¹ Etimologije mjesta Hrašćan i Brezje ukazuju na bogato područje pokriveno hrastovim šumama i šumama breza, a čini se da je i Bukovec svoje ime dobio zahvaljujući rasprostranjenosti bukve.²² Najčešće se Međimurje u

¹⁷ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb: 1971., 500,

¹⁸ Srša, Međimursko srednjovjekovlje, 69.

¹⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Zagreb: 1956., 23. (dalje: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, broj str.)

²⁰ Ranko Pavleš, „Ljudi i rijeka Drava u srednjem vijeku na sjeverozapadu Križevačke županije“, *Podravina*, Vol. 12, br.24, (2013): 47.

²¹ Zdenko Balog, „Srednjovjekovni toponimi sjeverne Hrvatske – kulturološki i interdisciplinarni aspekti toponomastike“, *Podravina*, Vol 8., br.15, (2009): 80.

²² Vedrana Biškup, „Međimurje – narod, običaji, arhitektura.“ *Radovi Zavoda za znanstveni rad*

izvorima naziva *insula inter Muram et Dravam* ili pak *terra inter Muram et Dravam*.²³ Ta dva termina, otok ili samo zemlja omeđena Murom i Dravom, najbolje ocrtavaju o kojem se ovdje području radi, a čini se da ta geografska granica ne prelazi ni današnje granice županije Međimurje, osim pojedinih mjesta od kojih valja spomenuti mjesto Legrad.

Zemlja omeđena Murom i Dravom ulazila je pod jurisdikciju bana i slavonskog hercega koji se u izvorima pojavljuju i kao suci za pojedine sporove oko zemljišta na području Međimurja. Jedan od tih sporova datiran je u 1226. godinu, a u njemu Bela, sin Andrije II posjede Bistricu i Otok dodjeljuje zagrebačkom biskupu.²⁴ Kao što smo već prije naveli, ti će posjedi na pojedinim arhiđakonatima biti temelj za financiranje kaptolskih poslova, a činjenica jest da, iako se prije 1334. godine ne spominju župe sa svojim titularima, one su sigurno postojale i prije jer se u izvorima nekoliko puta spominju posjedi i njihovo uređenje pred zagrebačkim kaptolom. Tako se 1244. godine navodi da se pred zagrebačkim kaptolom uređuje prodaja neke zemlje u Međimurju, ali se ne navodi točno o kojem se području radi.²⁵ Do godine 1334. spominje se samo župa u Mihovljanu sa župnom crkvom sv. Mihovila i to već 1203. godine kao *beati Michaelis, quae inter Muram et Dravam consistit*.²⁶

Administrativnim poslovima Međimurje je bilo podređeno županiji Zala, ali je ona crkveno bila podijeljena između Zagreba i Vespresa.²⁷ Mogli bismo zaključiti da su župe i prije postojale iz razloga što je međimurski kraj bio poprište sukoba između Zagreba i Vespresa pa bi čvrsta crkvena organizacija mogla taj sukob stabilizirati u korist zagrebačkog biskupa. Zanimljiva je činjenica da se na području Međimurju sudi 1232. godine protiv nasilja bana Ochuza, a kao svjedoci se navode i *capitulum Wespremienses i capitulum Zagrabienses*.²⁸ O određivanju granica između Zagrebačke i Vesperske biskupije svjedoči i podatak da je 1248. godine papa Inocent IV naredio komisiji da ocrti točno razgraničenje. U komisiji su sudjelovali cistercitski opat *de Bocon*, prepošt Sv. Marije Magdalene *de Urs* (oboje iz Vesperske biskupije) i cistercitski opat *de Toplica* (iz Topuskog, Zagrebačke

HAZU Varaždin, br. 24, (2013): 406.

²³ *Codex Diplomaticus* sv. 3 - sv. 4. Ur. Tadija Smičiklas. Zagreb, 1905 – 1906. (dalje: CD, sv., dok.) dokument 31., sv. 3. navodi prvi spomen Međimurja pod terminom *inter Muram et Dravam*.

²⁴ CD, sv. 3. dok. 234.

²⁵ CD, sv. 4. dok. 225.

²⁶ CD, sv. 3. dok. 31.

²⁷ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec, 2006. , 25. (dalje: Kalšan, Međimurska povijest)

²⁸ CD, sv.3. dok. 325.

biskupije). Ipak je na kraju dogovorena točna granica, a to je vidljivo i po mjestima gdje Zagreb ima pravo ubirati crkvenu desetinu.²⁹ Sličan spor se ponovio i 1398. godine kada je kralj Žigmund potvrdio pripadnost pojedinih župa donje Lendave Zagrebu navodeći da su one oduvijek pripadale istom.³⁰ Drugih direktnih izvora za takav zaključak nemamo, ali možemo zaključiti na temelju popisa župa iz 1334. godine da to područje pokriva relativno velik broj župa. Takav položaj podijeljenosti zasigurno nije bio povoljan za Međimurje, ali je činjenica da taj prostor ne bi potpao pod Zagrebačku biskupiju ukoliko se na njegovom teritoriju nije nalazilo slavensko i hrvatsko stanovništvo i prije osnutka biskupije, 1094. godine.

Nakon provale Tatara mijenja se etnička slika u Međimurju pa se počinju naseljavati *hospites* kako bi se što bolje razvijala trgovina i obrt, a navodi se da su se ponajprije naselili u Prelogu, Legradu i Štrigovi.³¹ Doduše izvori nam ne govore iz kojih područja se doseljavaju, ali se u jednoj ispravi izdanoj *tercia feria post festum sancti Nikolai*, dakle 9.12.1264., navodi kako kralj svojim gostima, koje naziva *hospitibus suis*, dodjeljuje zemlju kojom je upravljao grof Lanchreto u blizini Preloga, dok njemu zauzvrat daruje druga dva posjeda.³² Pojedini autori (poput Jurja Kolarića i Vladimira Kalšana) smatraju kako se radi o doseljenicima s njemačkog govornog područja, ali za to nemamo dovoljno izvora. Juraj Kolarić navodi da su se doseljavali i obrtnici iz Češke, a to argumentira etimologijom naselja Čehovec, dakle naselje koje svoje ime duguje navedenim obrtnicima.³³ Nadasve bi bilo zanimljivo uočiti u kojim se smjerovima ta naseljavanja kreću, ali za to će se tek trebati pronaći dostojni izvori, ukoliko oni uopće postoje. Rastom obrta i trgovine, rastom gradova i populacije zasigurno je postojala potreba i za što većom i jačom crkvenom organizacijom pa će se već stoljeće nakon provale Tatara u izvorima spomenuti i prve župe sa svojim titularima.

²⁹ Vladimir Kalšan, Međimurska povijest, 29-30.

³⁰ Ivan Zelko, „Murska Sobota kod sedež arhidiakonata in crkvenoupravna pripadnost Pekmurja v srednjem veku“, *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 11/1, (1963): 44.

³¹ Vladimir Kalšan, Međimurska povijest, 28.

³² CD, sv. 5. dok. 819.

³³ Juraj Kolarić, „Sveti Juraj u Trnju“. *ŽU Sveti Juraj u Trnju i KS*, Zagreb, (1984): 11 –33. Preuzeto: http://www.zupa-sveti-juraj.hr/dokumenti/Zupa_Sveti_Juraj_Povijest/011-033_1334-1699.htm (Posjećeno 26. 5. 2015.) (dalje: Juraj Kolarić, Sv. Juraj u Trnju)

3.2. Bekšinski arhiđakonat

Bekšinski arhiđakonat je kao dio više organizacijske jedinice biskupije obuhvaćao područje Međimurja, područje Prekmurja te dio područja u današnjoj Mađarskoj u županiji Zala.³⁴ Javlja se u izvorima kao jedan od 14 arhiđakonata koji se navode u statutu iz 1334., a to su redom: Gora, Zagorje, Svetačje, Gušće, Zagreb, Dubica, Komarnica, Gorica, Kalnik, Vaška, Čazma, Bekšin, Varaždin i Vrbovec.³⁵

Bekšinski je arhiđakonat svoje ime dobio po današnjem kraju Becsehely, a u izvorima se spominje u inačicama *Bekchyn*, *Bekchin*, *Bexin*, *de Bexino* ili *de Bexyn*.³⁶ U popisu papinske desetine iz 1333. i 1334. godine, naziva se i *de Sexin*, *Borienses*, *de Bozyn* i *de Bozin*.³⁷ Kod čitanja *de Sexin* moramo biti oprezni jer se on pojavljuje samo jedanput i to u djelu Ivana Škafara pa je vjerojatno moglo doći i do pogreške prilikom čitanja. Neki povjesničari smatraju kako je prije tog naziva upotrebljavani i naziv međimurski arhiđakonat, ali da je od 14. stoljeća prevladalo ime Bekšin.³⁸ Tako se 1334. godine spominju dva naziva za isti arhiđakonat i to *Decime de Bekchyn et Draua – Murakuz*.³⁹ Moguće je da se takav naziv upotrijebio kao geografska odrednica arhiđakonata, a ne kao njegovo službeno ime jer se u izvorima ipak najčešće koriste inačice samo bekšinskog naziva. Prema popisu župa koje je objavio Franjo Rački, vidljivo je da 1334. godine u područje arhiđakonata ulaze župe sa prostora Međimurja, župe sa prostora Prekmurja (današnji granični dio Slovenije i Međimurja) te dio župa na graničnom području Međimurja i Ugarske u sklopu Zaladske županije.⁴⁰

U popisu župa iz 1334. godine Bekšin se pojavljuje kao *de Bexin*, *Bekchyn* i *Bekchin* (inačice posljednja dva naziva javljaju se samo jednom u cijelom popisu župa), u CD-u, sv.

³⁴ Više o Bekšinskom arhiđakonatu - fusnota 12. u djelu Ivana Škafara, *Prekmurski del bekšinskega arhidiakonata do leta 1400.*, *Croatia Christiana Periodica*, br 4, (1979): 10.

³⁵ *Monumenta historica episcopatus Zagrebiensis II*. Ur. Ivan KrstiteljTkalčić, Zagreb: 1874. (dalje: *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis*)

³⁶ Ivan Zelko, *Zgodovina Prekmurja*, Murska Sobota, 1996., 133.

³⁷ Škafar, *Prekmurski del bekšinskega arhidiakonata do leta 1400.*, 14.

³⁸ Ibid.

³⁹ *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis*, 58.

⁴⁰ Franjo Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine.“ *Starine* 4, (1872): 225-227, (dalje: Rački, *Popis župa zagrebačke biskupije*)

12., dok. 227., 1355. godine javlja se kao *de Bexin*, u sv. 15., dok 27., 1374. godine javlja se kao *de Bexyn*, u istom sv. dok 238., 1377. pojavljuje se kao *de Bexyn*, u popisu župa iz 1501. godine javlja u inačici *de Bexin*, a u popisu svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, pojavljuje se isto *de Bexin*. Možemo zaključiti, prema učestalosti pisanih inačica, da se ipak izraz *de Bexin* ponajviše koristio u izvornim dokumentima u imenovanju arhiđakona od strane crkvenih velikodostojnika, dok se u diplomatskim dokumentima u CD-u, za administrativne poslove više koristio izraz *de Bexyn*.

U Statutima zagrebačke biskupije koje je objavio Ivan Krstitelj Tkalčić, navode se sve obveze arhiđakona prema svojem arhiđakonatu, a nakon toga se pojedinačno, u svakom arhiđakonatu navodi njihova služba, organizacija i obveze.⁴¹ U *Cap. XII. De archidiacono de Bekchyn, eius officio et redditibus*, navodi se kako je Bekšinski arhiđakon svoje mjesto imao *in levi choro* u arhiđakonatu Vaška te da je svoj glas u kaptolu mogao dati *post chasmensem archidiaconum*, odnosno nakon čazmanskog arhiđakona.⁴²

U 13. stoljeću poznato je ime samo arhiđakona Grgura dok je već u 14. stoljeću poznato sedam arhiđakona i to redom: Demetar, Pavel, Gal, Nikolaj, Ivan, Matej, i Gregor iz Ravene.⁴³ Biografije poznatih arhiđakona dosad je najdetaljnije obradio Ivan Škafar u svome dijelu „Prekmurski del bekšinskega arhidiakonata do leta 1400“. U izvorima se arhiđakon Matej navodi kao *Mathyas archidiaconus de Bexyn* pa bi možda bolje bilo upotrijebiti hrvatsku inačicu Matija ili kajkavsku verziju Matijaš (koje podsjeća na mađarsku verziju imena Matyas, odnosno Maćaš), a ne Matej.⁴⁴

⁴¹ *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis II*, 85 – 96.

⁴² *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis II*, 95.

⁴³ Škafar, *Prekmurski del bekšinskega arhidiakonata do leta 1400.*, 20.

⁴⁴ CD, sv. 15. dok. 238.

4. Popis župa iz 1334. godine

Najznačajniji izvor za proučavanje župa na području Bekšina svakako je popis župa iz Statuta zagrebačkog kaptola iz godine 1334. To je prvi takav popis koji je važan za sveukupnu geografsku, društvenu i ekonomsku organizaciju života na području srednjovjekovne Zagrebačke biskupije, a sastavljen je za podavanje „Petrova novčića“, odnosno za rimsku kuriju.⁴⁵ Popis župa naveden je u Statutima koje je objavio Ivan Krstitelj Tkalčić, a oni se pripisuju Ivanu Goričkom, arhiđakonu.⁴⁶ Popisi župa navedeni su zasebno za pojedine arhiđakonate, a osim u izdanju izvora *Monumenta Historica episcopatus Zagrebiensis II* (MEZ), objavili su ih i Franjo Rački 1872. godine te Josip Buturac 1984. Franjo Rački sam je objedinio župe koje se pojavljuju u MEZu te ih sustavno prikazao u svom članku, dok je Buturac otišao korak dalje te je prvi ponudio moguća rješenja ubikacija pojedinih župa i to iz 1334. i 1501. godine. Prije njega, Metod Hrg je dao svoja tumačenja i ubikacije pojedinih župa 1977. godine, ali samo za župe iz 14. stoljeća. U novije vrijeme (2003. godine) Stjepan Razum objedinio je i sistematično obradio popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, što istraživaču olakšava posao jer je građa sakupljena na jednom mjestu te je cjelokupno obrađena. Već smo napomenuli kako je statut Ivana Goričkog vrhunska materija za proučavanje gospodarske, populacijske i vjerske situacije u 14. i 15. stoljeću na području Zagrebačke biskupije, a popis svećenika iz 1501. kvalitetan je izvor za proučavanje kvantitativne i kvalitativne analize pojedinih župa.

Već smo prije naveli kako se i prije 14. stoljeća spominje župa u Međimurju i to već 1203. godine kao *beati Michaelis, quae inter Muram et Dravam consistit*.⁴⁷ Ta ista župa pojavit će se i u popisu iz 1334., što zasigurno ide u prilog ranijoj crkvenoj organizaciji na ovom području i njegovanju lokalnih identiteta u vidu sveca zaštitnika.

U popisu iz 1334. navode se župe koje su omeđene Murom i Dravom, odnosno *item inter Drauam et Muram: Ecclesia sancte trinitatis. Item sancte Marie Magdalene de Strigo. Item sancti Martini. Item sancti Marci. Item sancti Mychaelis. Item sancte Marie de Sabaria.*

⁴⁵ Juraj Belaj, „Jesu li postojale župe na području ivanovačkog belskog preceptorata 1334. godine?“, *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu*, vol 24. (2007.): 473 – 480., 473.

⁴⁶ Ivan Krstitelj Tkalčić, „Ivan, arcidjakon gorički, domaći pisac u XIV. vieku“, *Rad JAZU*, br. 79, (1886) : 71 – 134.

⁴⁷ CD, sv. 3. dok. 31.

*Item sancti Laurencii de Perlok. Item due ecclesie sancti Martini. Item sancti Georgii. Item sancti Martini.*⁴⁸

Iz navedenih župa, na temelju prije rečenog, možemo vidjeti da se župe na području Međimurja označavaju posebnom kategorijom, odnosno unutar Mure i Drave. Zanimljivo je uočiti kako se župe i na području Ugarske i na području s one strane Mure (današnja Slovenija) geografski ne određuju, nego se popisuju u jednoj zasebnoj kategoriji, dok navedene župe ulaze u drugu kategoriju. Čini se da se i pojavljivanje u izvorima u već navedena dva oblika naziva arhiđakonata (kao bekšinski i kao međimurski) zasigurno može potvrditi i ovom činjenicom. Ukoliko bismo pregledno željeli uočiti razlike u navedenim župama, to se najlakše može napraviti pomoću sljedeće tablice:

Župe titulirane imenom sveca	Župe u naznačenom mjestu, titulirane imenom sveca
<i>Ecclesia sancte trinitatis.</i>	<i>Sancte Marie Magdalene de Strigo</i>
<i>Sancti Martini.</i>	<i>Sancte Marie de Sabaria.</i>
<i>Sancti Marci.</i>	<i>Sancti Laurencii de Perlok</i>
<i>Sancti Mychaelis.</i>	
<i>Due ecclesie sancti Martini.</i>	
<i>Sancti Georgii.</i>	
<i>Sancti Martini.</i>	

Prilog br. 1. Tablica ubiciranih i neubiciranih župa prema popisu iz 1334. godine. Izradio: Benjamin Vugrinčić

⁴⁸ *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis II*, 96.

Navedena tablica je pokazatelj kako je 1334. godine ukupno popisano jedanaest župa. Od njih jedanaest, samo su tri župe ubicirane i to u Štrigovu, Suboticu i Prelog, dok su ostale župe navedene samo imenom sveca. Isto tako, zanimljivo je kako je od jedanaest župa čak njih četiri posvećeno svetom Martinu, što je vjerojatno geografska karakteristika jer geografski župe ne obuhvaćaju velik i rasprostranjen teritorij. U ovom početnom razmatranju važno je naglasiti kako je latinski termin koji se koristi za imenovanje župe *ecclesia*. Taj termin označava crkvu kao građevinu, odnosno kuću slavljenja Boga, ali označava i tijelo vjernika, odnosno zajednicu vjernika koja se naziva župom. Stoga se termin u ovom našem slučaju upotrebljava za župu kao organiziranu jedinicu zajednice vjernika i svećenika, jer ćemo kasnije vidjeti da nisu sve crkvene građevine bile župne crkve, ali se i one isto nazivaju *ecclesia*.

Ivan Srša klasificira podjelu župa u tri skupine pa tako navodi da u prvu skupinu spadaju župna crkva i titular, bez spominjanja imena mjesta, a navode se tamo gdje se crkva nalazila izvan samoga mjesta, a ono nije imalo isto ime kao i crkva. Tu bi spadale *sancte Trinitatis* i dvije župe i crkve svetog Martina. Drugu skupinu činile bi župe bez posebna spominjanja crkve, a navodile su se tamo gdje su istog imena bili i župa i mjesto. U tu skupinu spadaju župe *sancti Martini*, *sancti Marci*, *sancti Georgii*, *sancti Mychaelis* i *sancti Martini*, dok bi treća skupina, ona koja je najjasnija, predstavljala crkve u samim mjestima, ali su imena mjesta i imena župa bila različita pa se navode kao *sancte Marie Magdalene de Strigo*, *sancte Marie de Sabaria* i *sancti Laurencii de Perlok*.⁴⁹

Ova podjela dobro odražava o kakvom se konkretnom stanju na terenu radilo u 14. stoljeću, ali nije jasno zašto bi autor Statuta navodio imena mjesta i župa ako je crkva unutar naselja, kao u Štrigovi, a zašto ne bi kad se radilo o crkvi različitog imena i mjesta, ali izvan naselja kao što se recimo radi o svetom Trojstvu. Do ovog odgovora zaista je teško doći promatrajući izvore za 14. stoljeće, ali će situacija biti puno jasnija već 1501. godine, gdje će se uz štovanje lokalnog župnog sveca pojaviti i mjesta u koja župe pripadaju.

⁴⁹ Ivan Srša, „O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama“, *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu*, br 4 – 5, (1994): 127 – 154., str. 128 – 129. (dalje: Ivan Srša, O međimurskim župama, broj str.)

5. Popis župa iz 1501. godine

U popisu koji se navodi iz 1501. godine, a objavili su ga u već spomenutim člancima Franjo Rački i Josip Buturac, u Bekšinskom arhidakonu navode se i neke nove župe, a neke druge dobivaju i pobliže objašnjenje, odnosno svoju ubikaciju. Novitet je u tome što se župe iz 1501. godine navode i titularom sveca, ali se u većoj mjeri smještaju u pojedina naselja sa imenima crkvenih velikodostojnika pojedinog lokalnog mjesta.

Navode se mjesta *de Sabbaria, Nedelcz, Lapathycz, Strigo*, pa nakon toga župa *sancti Martini superioris, sancti Marci, sancti Martini in Zredysche, sancti Martini in Thurren*, župa *beate virginis in Belycz, sancti Michaelis sub Chaktornya, Thwrnyncz, Byzterez, sancti Stephani in Brezth i Prylak*.⁵⁰ Uočavamo kako se za razliku iz prvog popisa u međimurskom djelu arhidakona pojavljuju četiri nove župe, dok se pojedine župe sada izvorno navode imenom mjesta, a važno je naglasiti kako se one spominju kroz imena svećenika koji obavljaju vjersku službu u pojedinim mjestima pa se primjerice navodi kao *Benedictus plebanus ibidem in Nedelcz. Benedictus prebendarius ibidem, Matheus prebendarius ibidem*.⁵¹

Župe iz 1501. godine možemo razvrstati u nekoliko skupina. Prva skupina su župe titulirane imenom sveca koje se mogu ubicirati u pojedino mjesto. Tako bi župa *sancte Trinitatis* odgovarala današnjoj župi u Nedelišću ili *Nedelcz, sancti Georgii* se ubicira u *Lopathycz*, odnosno današnji Lopatinec (ili možda u Sv. Juraj u Trnju?), dok se župe *Sancti Martini* navode u *Zredysche i Thurren*, odnosno Mursko Središće i Podturen. Posljednja župa sa titularom svetog Marka pripadala bi današnjem mjestu Selnica. Drugu skupinu karakteriziraju župe koje se i prvi puta pojavljuju i titularom sveca i imenom mjesta, a to su Prelog (*Perlok ili Prylak*), Subotica (*De Sabaria ili De Sabbaria*) i Štrigova (*Strigo*). Sljedeću skupinu predstavljaju nove župe. Zanimljivo je kako se broj župa u odnosu na 1334. godinu povećao za četiri nove, a to su župe *Byzterez, Brezth, Thwrnyncz* te *Beate Virginis in Belycz* (koja se navodi i u mjestu Belica i titularom sveca).⁵²

⁵⁰ Rački, Popis župa zagrebačke biskupije, 225. – 226.

⁵¹ Ibid.

⁵² Više o toponimiji između srednjovjekovnih i modernih naziva, vidi u : Anđela Frančić, „Uvid u hrvatsku toponimiju na sjeverozapadnoj međi“, *Jezikoslovni zapiski*, br. 13, (2007): 147 – 157.

Ostaje jedna župa svetog Martina koja se spominje u prvom popisu, ali se ne navodi 1501. godine, jer je neubicirana treća župa navedena kao *Sancti Martini Superioris*. Razlog može biti dvojak. U prvom redu možda se župa ugasila u međuvremenu zbog nastanka nove župe ili se jednostavno pripojila župi koja je po svojim ekonomskim i regionalnim karakteristikama bila značajnija. Vladimir Kalšan smatra kako bi četvrta župa sv. Martina mogla biti u današnjem Macincu⁵³, no za to nemamo nikakvih pouzdanih naznaka, osim ostataka gotičke crkve iz 15. stoljeća koja bi možda mogla aludirati na navedenu župu. Isto tako četvrta župa sv. Martina ne spominje se niti u popisu iz 1501. godine, tako da će njezina ubikacija za sada još uvijek ostati nerazjašnjena. Pridjev *superiors*, istaknut uz treću župu sv. Martina vjerojatno predstavlja geografsku karakteristiku i smještaj župe kako se ne bi miješala sa prije spomenutim u Podturenu i Murskom Središću, a odgovarala bi mjestu Sveti Martin na Muri, koje se nalazi sjevernije od već spomenutih župa.

Dosad je u pokušajima ubikacije bilo najviše problema sa župom sv. Jurja (*sancti Georgii*). Naime, u Međimurju postoje dva sela i dvije župe sa istim titularom: Sv. Juraj u Trnju i Sv. Juraj na Bregu. Druga navedena župa imala bi središte u Lopatincu, a prva župa u istoimenom mjestu u donjem Međimurju. Vladimir Kalšan u svojoj knjizi *Međimurska povijest* sa sigurnošću župu ubicira u mjesto Sv. Juraj u Trnju. Zanimljivo je da ne uzima u obzir mogućnost tumačenja Metoda Hrga kako bi župa koja se imenom navodi kao *Lopathycz* bila središte gore navedene, dok bi *Thwrnync* mogao biti Sv. Juraj u Trnju, jer je ta župa do sada ostala neubicirana, a etimološki najbolje odgovara Sv. Jurju u Trnju. Jedan od argumenata je i da se već 1574. godine navodi i plebanus *ecclesiae Georgii in Lopaticza i plebanus s. Georgii in Spinis*.⁵⁴ Josip Buturac se također slaže kako se radi o župi u Lopatincu, ali on opet ne daje moguće rješenje za župu *Thwrnync*, doduše, uopće je ne spominje.⁵⁵ Prema Jurju Kolariću, *Thwrnync* bi bio naziv za mjesto Trninc, a ne za Turčišće. Kolarićev glavni argument jest postojanje susjednih filijalnih župa koje su se kasnije ujedinile u župu u Sv. Jurju u Trnju, zbog toga jer je navedeno mjesto ekonomski bilo važnije, a i starije.⁵⁶ Razlog da se pojedino mjesto ne pojavljuje u nekim darovnicama i sporovima nije

⁵³ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, 31.

⁵⁴ Metoda Hrg, „Ubikacija nekih župa zagrebačke biskupije iz 14. stoljeća“, *Croatiana Christiana Periodica*, br. 1, (1977): 41 – 67., str. 60. (dalje: Metoda Hrg, ubikacija)

⁵⁵ Buturac, Josip. „Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine.“ *Starine* 59, (1984.): 43 - 105., str. 103. (dalje: Josip Buturac, Popis župa)

⁵⁶ Juraj Kolarić, Sv. Juraj u Trnju.

posve razjašnjen kako bi se sa sigurnošću moglo reći radi li se o jednom ili drugom mjestu. Vrlo je teško na temelju kasnijih izvora točno odrediti koje mjesto bi odgovaralo župi *Sancti Georgii* jer se niti u slučaju Lopatinca niti u slučaju Trninca ne navodi titular.

Čini se ipak da je geografski smještaj u samom nazivlju *na Bregu* odigrao bitnu obrambenu karakteristiku naselja pa bi logikom obrane, zasigurno prije bilo izgrađeno naselje na brežuljku sa župom u Lopatincu, kao najznačajnijem mjestu toga kraja. U prilog tome ide i činjenica da se istočno od linije Podturen – Mala Subotica ne pojavljuje niti jedna župa osim Preloga (koju u prvom redu karakterizira ekonomski i gospodarski značaj), a tek se onda 1501. godine pojavljuje župa Bistrica kao najistočnija i terenski najrasprostranjenija župa u istočnom Međimurju. Stoga bi župa sv. Jurja odgovarala naselju Sv. Juraj na Bregu, dok bi spomenuti *Thwrnync* odgovarao župi Sv. Juraj u Trnju.

Geografske karakteristike smještaja župa zaista su zanimljive. Možemo konstatirati da su pojedine župe smještene u pojedinim grupacijama pa se tako prva grupa, koju možemo klasificirati oznakom „nizinske župe“, koncentrira na području oko Čakovca i to u naseljima Nedelišće, Mihovljan i Mala Subotica u 14. te Podbrestu i Belici u 15. stoljeću. U nizinske se župe također mogu smjestiti Prelog, Sveti Juraj u Trnju i Bistrica. Druga veća skupina može se označiti kao „visinske župe“ koje su grupirane na sjeverozapadu Međimurja, a to su Štrigova, Selnica, Mursko Središće, Podturen i Sveti Martin na Muri, koje se pojavljuju i u 14. i 15. stoljeću. U tu skupinu može se ubrojiti i Macinec te Lopatinec. Prva skupina karakterizirana je nizinskim smještajem iz razloga brojnih gospodarskih pogodnosti i poljoprivrednog uzgoja, dok je visinski smještaj sigurniji u obrambenoj funkciji, ali i gospodarski okarakteriziran proizvodnjom vina i uzgojem vinove loze.

Na jugoistočnom djelu pojavljuje se samo župa Prelog, no razlozi njezina utemeljenja čisto su ekonomske prilike, imajući u vidu brojne *hospites* koji naseljavaju to područje i razvijaju ekonomiju te potrebu da se naselje razvija kao važno uporište prelaska preko rijeke. Krajnje južno prostire se opsegom vrlo rasprostranjena župa imenom Bistrica. Čini se da ona geografski obuhvaća današnja mjesta Donji Vidovec, Donju Dubravu i Kotoribu, a definirana je riječnim potokom Bistrecom. Sjedište te župe nalazilo se u mjestu Donji Vidovec, a bila je posvećena sv. Vidu, no to ćemo nešto kasnije objasniti.⁵⁷ (Prilog br. 3.)

⁵⁷ Ivan Srša, „Crkva sv. Vida u Donjem Vidovcu“, *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu*, br 6, (1994): 65 – 86. (dalje: Ivan Srša, Crkva sv. Vida)

Iz ove analize utvrđeno je kako su geografski uvjeti u prvom redu diktirali nastanak novih te razvoj i napredak starih župa, jer je očito da na sjeveroistočnom djelu nema niti jedne župe, niti jednog značajnijeg naselja, a ista situacija je i sa zapadnim djelom Međimurja. Najprosperitetniji su nizinski južni dijelovi i brdski planinski na sjeveru i sjeverozapadu. Nisu nam poznati razlozi zašto ta područja zaostaju, no moguća je pojava nepristupačnih močvarnih terena ili čuvanja šuma za svinjogojstvo. Zanimljivo je, kada se pojavi župa u 15. stoljeću, ona teritorijalno obuhvaća vrlo velik prostor, pokriven duljinom potoka Bistrec koji prolazi kroz nekoliko današnjih sela. (Prilog br. 3.)

Razlog takvog geografskog razmjesta župa nije samo prirodne uzročnosti već je zasigurno i trgovačka, ali i prometna povezanost bila presudna. Postojanje trgovačkih putova koji su povezivali nizinska i visinska župna sela uvjetovali su razvoj istih te njihovu ekonomsku važnost i razvoj. Već spomenuti Prelog nije ni u tom pogledu iznimka iako je najistočnija (i jedina) župa do pojave župe Bistrec. Naime, riječni putovi bili su od iste važnosti kao i cestovni, a dodamo li tome i činjenicu naseljavanja „kraljevih gostiju“, nije upitno da se radilo o prometnom razvoju koji je uvjetovao već prije spomenuti ekonomski razvoj. Iako trgovački putovi nisu bili toliko izraženi, a zasigurno ni važni kao u susjednom Varaždinu ili pak Zagrebu (uzmemo li u obzir sjeverozapadni prostor), oni su utjecali na geografski i teritorijalni raspored župa.

Lovorka Čoralić navodi kako je postojanje i smještaj tridesetničarske mitnice i drugih postaja za naplatu carinskih i ostalih trgovinskih pristojbi upućivao na vodeće trgovačke komunikacije pojedinog područja pa onda i pojavu poduzetnika, putnika, hodočasnika i svakakvih luralica.⁵⁸ U petnaestom stoljeću spominju se tri vrste tridesetničkih mitnica u zagrebačkoj oblasti: glavna, podređena i mjesta ubiranja trgovinske pristojbe.⁵⁹ Godine 1498. uz Zagreb, Varaždin, Mursku Sobotu i Modruš navodi se i Nedelišće kao glavna tridesetničke postaje.⁶⁰ Čini se da je Nedelišće, kao jedna od nizinskih župa odigralo vrlo važnu ekonomsku ulogu, a prema smještaju glavnih postaja, može se zaključiti kako je bilo centar ubiranja

⁵⁸ Lovorka Čoralić, *Put, putnici, putovanja. Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*, Zagreb, 1997., str. 141. – 142. (dalje: Čoralić, *Put, putnici, putovanja*, broj str.)

⁵⁹ Čoralić, *Put, putnici, putovanja*, 142.

⁶⁰ Ibid.

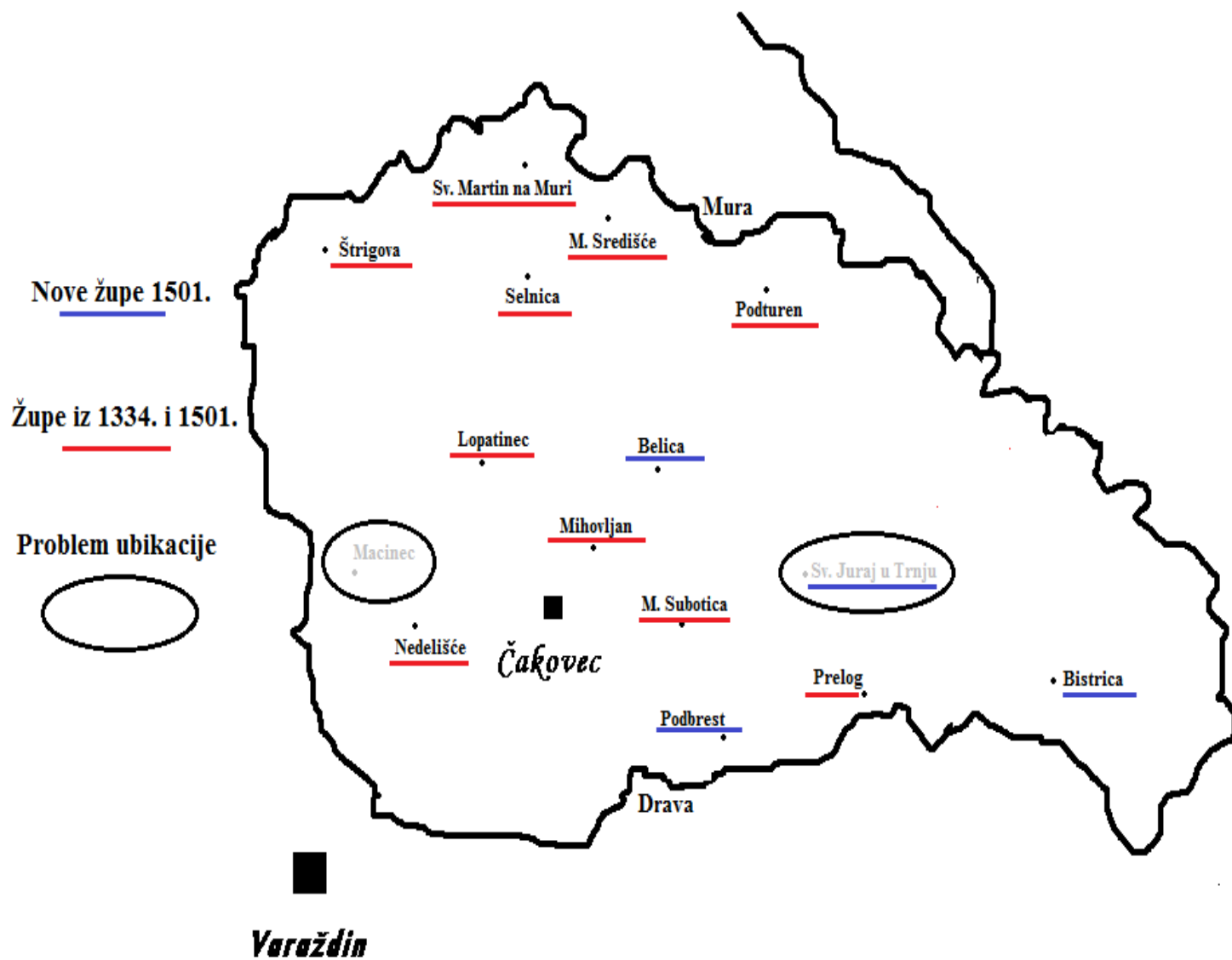
poreza baš za međimurski dio. To je vidljivo iz razloga jer je Varaždin pokrivao svoj okrug, Zagreb zagrebački okrug, a Murska Sobota prekomurski dio.

Prema srednjovjekovnoj cestovnoj mreži u Hrvatskoj, čini se da je trgovački i cestovni put iz Varaždina preko Drave išao do Čakovca. Lovorka Čoralić navodi kako je taj put nedovoljno dokumentiran, no već sljedeća cestovna mreža je bez sumnje cesta od Čakovca do Murskog Središća u međimurskom djelu te do mjesta Tornviszentmiklós u zaladskoj županiji.⁶¹ Čakovec dakle nije bio samo vojno i političko središte Međimurja nego je svoj razvoj temeljio i na trgovačkoj povezanosti i ekonomskom prosperitetu. Taj prometni pravac mogao je povezivati Čakovec sa Mihovljanom, Belicom, Selnicom pa do Murskog Središća. Taj pravac u grubo prati i razvoj župa na rečenom području. Sljedeća cesta je cesta iz Varaždina prema Nedelišću kao dvama glavnima mjestima prikupljanja poreza.⁶² Trgovački putovi i geografska uvjetovanost najvažniji su čimbenici što se međimurske župe razvijaju na tom području, a kasniji razvoj župe Bistrica jest razvoj i jačanje crkvene organizacije na što širem području Međimurja.

Ukoliko bismo željeli dati potpuniju sliku i međusobnu vizualnu usporedbu dvaju popisa župa, te geografsku i teritorijalnu rasprostranjenost, onda bi izrađena tablica i geografska karta izgledale ovako:

⁶¹ Čoralić, Put, putnici, putovanja, 205. – 209.

⁶² Čoralić, Put, putnici, putovanja, 227. – 231.

Prilog br. 3. Karta sa župama u Međimurju u srednjem vijeku. Izradio: Benjamin Vugrinčić

Popis iz 1501.	Popis iz 1334.
Prylak	Sancti Laurencii de Perlok
De Sabbaria	Sancte Marie de Sabaria
Nedelcz	Ecclesia sancte Trinitatis
Lopathycz	Sancti Georgii
Strigo	Sancte Marie Magdalene de Strigo
Sancti Martini Superioris	Sancti Martini
Sancti Martini in Zredysche	Sancti Martini
Sancti Martini in Thurren	Sancti Martini
Sancti Marci	Sancti Marci
Sancti Michaelis sub Chaktornya	Sancti Mychaelis
Beate Virginis in Belycz	-----
Thwrnycz	-----
Byzterez	-----
Sancti Stephani in Brezth	-----

Prilog 2. Tablica usporedbe dvaju popisa župa iz 1334. i 1501. Izradio: Benjamin Vugrinčić

6. Pavlinski samostan u Čakovcu: kruna crkvenog identiteta Međimurja

Godine 1328., kralj Karlo Robert dobiva u svoje vlasništvo posjed Međimurje koje mu dodjeljuje *Ulricus de Valse* i to, kako se navodi u dokumentu, *cum omnibus terris, castris, villis, oppidis et aliis utilitatibus*.⁶³ Iz ove rečenice jasno je kako se radi o posjedu Međimurje, ali još uvijek ne možemo govoriti o zaokruženom vlastelinstvu, jer pojedini lokalni plemići zadržavaju neke svoje posjede. Samo pet godina poslije, 1333. godine, Karlo Robert uzima posjede Štrigovu i Čakovec (*castra Strigow et Chaaktornya*) od Doncha, sina Dominikova⁶⁴ te možemo reći kako je tada posjed Međimurje u potpunosti pripao vladajućoj kući Anžuvina. Čini se da je posjed između Mure i Drave zaista bio bogat ekonomskim resursima (zemljom i drvom) jer već 1349. godine kralj Ludovik potvrđuje Nikoli, nekad banu cijele Slavonije, posjed Domašinec. Nikola se navodi kao negdašnji ban, sa titulom *comiti Zaladiensi*.⁶⁵

Godinu dana poslije, 1350., Ludovik, za velike zasluge stečene u napuljskom ratu, daruje Stjepanu Lackoviću, erdeljskom vojvodi, gradove Štrigovu i Čakovec (*Oztrigo et Chaaktornya*) i to kako navodi *cum eorum omnibus utilitatibus, videlicet villis populosus et desertis, ecclesiis et capellis in iisdem habitis et constructis, vineis, silvis, nemoribus, relictis, fluviis, piscinis, piscaturis, terris arabilibus.....salva solummodo possessione Johannis dicti Chuz*.⁶⁶ Vidimo da se zapravo ne daruju samo navedeni gradovi, nego cijelo područje Međimurja, osim zemlje koja pripada plemiću imenom *Johannis Chuz*. Nadalje se navodi kako se zemlja daruje za sva vremena i njegovim sinovima Nikoli, Emeriku, Stjepanu i Ladislavu te njihovim nasljednicima.⁶⁷ Već 1351. godine, kraljica Elizabeta potvrđuje u Budimu listinu svoga sina Ludovika o darivanju zemlje u Međimurju banu Stjepanu Lackoviću.⁶⁸ Od 1350. godine s pravom možemo reći kako Međimurje postaje jedan zaokruženi vlasteoski posjed sa svim prirodnim i materijalnim dobrima unutar rijeke Mure i Drave, ali i pojavu roda Lackovića koji će u narednim desetljećima obavljati najviše političke i vojne funkcije u ime krune. Uz Lackoviće, u 14. će stoljeću Kanižaji i Celjski igrati ovakvu

⁶³ CD, sv. 9., dok. 342.

⁶⁴ CD, sv. 10., dok. 68.

⁶⁵ CD, sv. 11., dok. 414.

⁶⁶ CD, sv. 11., dok. 477.

⁶⁷ CD, sv. 11., dok. 477.

⁶⁸ CD, sv. 12., dok. 9.

ulogu, a nakon njih Ernušti pa Zrinski. Čini se da gradovi Čakovec i Štrigova sredinom 14. stoljeća predstavljaju najveća administrativna, ekonomska i vojna središta (Štrigova i vjersko) Međimurja pa se upotrebljavaju kao sinonimi prilikom darivanja cijelog navedenog područja, izuzevši dio zemlje spomenutog Ivana Čuza (*Johannis Chuz*).

Kao što smo vidjeli iz dokumenta, zemlja omeđena Murom i Dravom postala je nasljedna zemlja Lackovića na kojoj će sinovi Stjepan i Dionizije 1376. godine utemeljiti pavlinski samostan. Samostan će u narednim godinama odigrati veliku ulogu u razvoju vjerskog i kulturnog identiteta Međimurja, a dolaskom porodice Zrinskih sredinom 16. stoljeća, postat će njihova osobna zadužbina i mjesto ukopa. Naklonost Ludovika prema Lackovićima bila je proporcionalna njihovoj vjernosti i obavljanju dužnosti, što se vrlo lijepo može uočiti pogledamo li dokument u kojem Ludovik odbija tužbu prije spomenutog Nikole protiv Stjepana i njegove braće, te im još jednom potvrđuje posjede sa svim pripadajućim dobrima.⁶⁹

Dana 27. 10. 1376., sinovi Stjepan i Dionizije, zajedno sa svojim ocem Stjepanom Lackovićem, daruju posjed *pro salute animarum nostrarum* za izgradnju samostana pavlina, odnosno *fratrum ordinis beati Pauli primi heremite*. Za izgradnju im daruju vlastiti posjed *Varhel* sa svim pripadajućim dobrima.⁷⁰ Već 1384. godine kraljica Marija potvrđuje ispravu o osnutku navedenog samostana, gdje se naknadno donosi i original iz 1376. godine.⁷¹ Čini se da Lackovići daruju izgradnju samostana kao vlastite zadužbine, jer navode kako zemljište daruju za spas svoje duše. Zanimljivo je uočiti kako se pod svjedocima uz najznačajnija biskupska i svjetovna velikaška imena Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na prvom mjestu navodi neki Demetar, gubernator Štrigovske crkve, što bi moglo govoriti o činjenici kako je kršćanska organizacija na sjeveru Međimurja ipak prednjačila u važnosti i razvijenosti u odnosu na središte. Samostan je sagrađen u blizini Čakovca, današnjeg Šenkovca, i zasigurno je odigrao jednu od važnijih crkvenih uloga u međimurskom srednjovjekovlju. Gradnju samostana karakterizira gotički stil, a važno je napomenuti kako uz prvobitan posjed koji im daruju Lackovići, pavlini dobivaju i od Hermana Celjskog posjed Šenkovca, koji je okruživao sam samostan, Fridrik Lamberg im daruje selo Mačkovec, a Kristofor Fadan Turanski mlin s

⁶⁹ CD, sv. 15., dok. 135.

⁷⁰ CD, sv. 15., dok. 160.

⁷¹ CD, sv. 16., dok. 356.

ribnjakom na posjedu Križanec, vinograd Zasad i tri selišta u selu Križovec.⁷² Iz navedenih darovnica i posjeda lako se može zaključiti ne samo vjerska, nego gospodarska i ekonomska stabilnost samostana, ali i njegov identitetski smisao, jer je uz Lackoviće, iz priloženih darovnica uočljivo kako je svaka plemićka kuća s omanjim posjedima u Međimurju željela ostaviti svoj trag i prosperitet u radu samostana. Iz navedenih darovnica vidimo kako je pavlinska djelatnost i ubiranje prihoda bilo povezano sa vinogradarstvom i djelatnošću uz mlinske poslove.

Čini se da je već tada Čakovec bio razvijeno administrativno, gospodarsko i kulturno središte Međimurja, a blizina samostana i sjedišta Lackovića stvorila je još povezaniju vezu. Ta veza očitovat će se kasnije i u brojnim drugim vlastelinima Međimurja.

Pavlini su crkveni red koji je nastajao od početka 13. stoljeća do priznanja 1308. godine. Preteča organiziranoj samostanskoj zajednici jesu brda Meček i Piliš u Ugarskoj, a kao idejni začetnik se uzima Euzebij, koji na nagovor Tome Akvinskog uzima pravila sv. Augustina za svoj red. Red nije uspio u 13. stoljeću dobiti službenu potvrdu, ali je 1308. godine dobio priznanje kardinala Gentila de Montafioarea i povelju da smiju upotrebljavati pravila sv. Augustina.⁷³ Pavlinski je red početkom 14. stoljeća još uvijek u povojima te je primarno bio raširen na području Ugarske i Hrvatske, a kasnije se širi i po Njemačkoj, Francuskoj, Portugalu i Austriji. Dinastija Anžuvina bila je veliki pokrovitelj pavlina jer je kralj Ludovik 1352. godine dao sagraditi samostan Márianosztra, u kojem su izobrazbu stjecali sinovi kraljeva i knezova. Već 1352. pavlini su dobili od pape Klementa VI. povlasticu i pravo da smiju ispovijedati podložnike i dijeliti sakramente.⁷⁴

Pavlini 1244. u Dubici otvaraju prvi samostan na području Slavonije, Hrvatske i Dalmacije. Od tada se neprestano šire, ali prvenstveno u srednjovjekovnoj Slavoniji pa onda

⁷² Marijana Korunek, „Pavlinski samostan u Šenkovcu i grofovi Zrinski“, *Croatia Christiana Periodica*, br. 73. (2014): 51 – 70., str. 54 – 55.

⁷³ Silvija Pisk, „Prilog povijesti srednjovjekovnih pavlinskih samostana: prava i povlastice samostana Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora)“, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 43, (2011.): 149 – 186., str. 149 – 152.

⁷⁴ Tomislav Bogdanović, „Kratak pregled povijesti pavlina s osvrtom na njihovo djelovanje u Križevcima“, *Cris*, vol. 12, br. 1., (2010): 170 – 178., str. 171.

djelomično i u Hrvatskoj.⁷⁵ Prema novijim istraživanjima Silvije Pisk nakon Dubice, najstariji pavlinski samostan nalazio se na Gariću.⁷⁶

Samostan u blizini Čakovca razvija se krajem 14. stoljeća i tada počinje njegova najznačajnija djelatnost. Razlog zašto Lackovići daruju pavlinima zemljište sa svim pripadajućim posjedima sadrži nekoliko objašnjenja. U prvom redu, od druge polovice 14. stoljeća počinje se razvijati samostanska djelatnost s naglašenim tonom djelatnosti i apostolskih sadržaja (rad s ljudima, naglasak na obrazovanju, misionarenje, sudjelovanje u svakodnevnih crkvenim poslovima), što nije bio slučaj s benediktincima ranoga srednjega vijeka. Naglo širenje i popularnost pavlina sa primarno ugarskog teritorija bila je puno bliža Lackovićima pa je i regionalna pripadnost obilježena tom notom. Nadalje, čini se da razlog počiva i u osobnoj zadužbini plemića, jer brojni su slučajevi osnivanja samostana upravo iz pera plemićkih rodova radi molitve i spasa duše za članove obitelji. Kasnije će Zrinski preuzeti tu funkciju zaštitnika samostana, ali će prvobitni titular Blažene Djevice Marije i Svih Svetih zamijeniti sv. Jelenom te će dotični samostan postati i njihov mauzolej.

Kao što smo i prije napomenuli i sam je kralj Ludovik podržavao pavline i darovao im zemljišta, a veza lojalnosti između Lackovića i Anžuvina upravo je u vrijeme od druge polovice 14. stoljeća pa do dinastičkih borbi bila najčvršća. Pojedini autori smatraju kako je Stjepan Lacković uz svoje sinove podigao samostan radi zahvalnosti za sretno okončan ratni pohod u Italiji na strani Ludovika.⁷⁷ Pavlini su svojom djelatnošću usko bili vezani uz najmoćnije plemenitaške obitelji, a samostan u blizini Čakovca dao je novu crtu vjerskom karakteru i identitetu međimurskoga kraja.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Silvija Pisk, "Prilog povijesti srednjevjekovnih pavlinskih samostana: prava i povlastice samostana Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora)", *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 43, (2011.): 149 – 186.

⁷⁷ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, 38.

7. Nizinske župe

7.1. *Sancti Laurencii de Perlok*

Prelog se prvi puta u dokumentima spominje 6. 12. 1264. godine.⁷⁸ Radi se o ispravi u kojoj se određuju zemljišne međe i razgraničenja između župana Mogotka i njegove braće Šimuna, Jakova i Egidija te župana Lankreda, koju je izdao Roland, ban cijele Slavonije. Iz isprave je vidljivo kako se radi o zemlji između rječice Trnave, a isprava izdana u Prelogu (*in Prilok*) govori o počecima pisane povijesti istoimenog naselja.⁷⁹ Samo tri dana kasnije 9. 12. 1264. godine, opet se spominje Prelog i to kao mjesto koje je kralj dodijelio *hospitibus suis* na uživanje. Zemlju je oduzeo od već spomenutog Lankreda, ali je njemu za uzvrat dao druge posjede.⁸⁰ Prelog se u tim dokumentima navodi pod nazivima *Prilok* i *Perlok*. Zanimljivo je uočiti kako je već prije spomenuti razvoj Preloga kao mjesta prelaska preko rijeke Drave bio pogodan za obnovu ekonomije na tom području pa ne čudi da kralj upravo hospita dodjeljuje tu zemlju. U tom kontekstu Ratko Vučetić navodi kako se Prelog razvio kao izrazito kolonizacijsko naselje koje nakon doseljenja hospita postaje novo žarište i središte centralnih funkcija okolnih naselja.⁸¹

Godine 1334. i 1501. zabilježene su i župe u Prelogu i to kao *sancti Laurencii de Perlok* 1334. i 1501. kao *Prylak*.⁸² Crkvena organizacija na području Preloga i okolnih sela zabilježena je već u prvom popisu župa što zasigurno govori o stabilnosti i razvoju mjesta, no već smo prije naveli kako je župa Prelog jedina na tom području sve do pojave Bistrice pa s pravom možemo tvrditi kako je geografski pokrivala veliki teritorij. Njezin razvoj bio je uvjetovan doseljavanjem hospita te razvojem trgovine i prelaska preko rijeke. Manja arheološka istraživanja provedena su 2011. godine zbog izgradnje ceste te je tada pronađeno

⁷⁸ CD, sv. 5., dok. 805.

⁷⁹ CD, sv. 5., dok. 805.

⁸⁰ CD, sv. 5., dok. 819.

⁸¹ Ratko Vučetić, „Trgovište Prelog – obilježja povijesnog razvoja“, *Radovi Instituta povijesti umjetnosti*, Vol 33 (2009): 179 – 190. tr. 180. (dalje: Ratko Vučetić, Trgovište Prelog, broj str.)

⁸² Josip Buturac, Popis župa, 102.

11 lokaliteta unutar trase ceste te 6 lokaliteta van same trase na relaciji Prelog - Cirkovljan.⁸³ Ova istraživanja tek su u začecima, ali se s obzirom na financijsku situaciju u bližoj budućnosti radovi neće niti izvoditi. Ipak, lokaliteti potvrđuju kontinuitet mjesta te njegov, već spomenuti, ekonomski i društveni razvoj.

Prvi puta se prijelaz preko Drave spominje 1357. godine kao *Portus seu transitus Porloghriu*. Trgovina riječnim putem najvjerojatnije je išla u dva pravca i to prema Ludbregu ili prema istočnijim bednjanskim posjedima, odnosno taj se prijelaz nalazi između varaždinskog na zapadu te selničkog, torčanskog i peteranskog na istoku.⁸⁴ U prilog razvoju Preloga ide i pronalazak već spomenutih arheoloških lokaliteta, ali i nalaz kule u današnjem centru sa obilježjima gotike. Prelog se, zajedno sa Nedelišćem spominje kao trgovište prvi puta 1456. godine i to u kronici Celjskih. Kasniji navodi trgovišta su iz 1454. godine kada se Erazmo iz Loke spominje kao stanovnik Preloga, iz 1461. godine u ispravi koja spominje Prelog kao mjesto prelaska preko rijeke, iz 1467. kada je zabilježen student Mihael iz Preloga, 1473. u ispravi o sitnom plemstvu te 1480. godine kada se navodi kao *oppidum Perlak*.⁸⁵

Što se tiče župe u Prelogu i titulara crkve sv. Lovre, treba napomenuti kako još uvijek postoje oprečna mišljenja te su interpretacije usmjerene prema odgovoru kako je sama crkva sa spomenutim titularom pripadala mjestu Cirkovljan, nedaleko Preloga. Iako se župa sv. Lovre u srednjem vijeku dva puta spominje i ubicira u Prelog, 1592. godine u Prelogu se spominje crkva sv. Jakoba, dok crkva u Cirkovljanu nosi titular sv. Lovre.⁸⁶ Josip Buturac u svojem pokušaju ubikacije navodi sljedeće: „Župska crkva u Prelogu predala je svoj titular kapeli u Cirkovljanu, a odanle je preuzela titular sv. Jakoba.“⁸⁷ Ovakvo tumačenje danas je odbačeno u korist mišljenja da je ipak crkva u Cirkovljanu starija. U prilog činjenici da je crkva bila smještena u Cirkovljanu ide i istraživanje Ljube Karamana koji navodi na dvije gotičke konzolice u obliku ljudskih glava te na dva zazidana prozora na vanjskoj strani

⁸³ Hrvoje Kalafatić, „Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju“, *Godišnjak instituta za arheologiju*, Vol. VIII, (2012): 133 - 136., str. 133.

⁸⁴ Hrvoje Petrić, „Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća“, U: *750 godina grada Preloga: 1264. – 2014. : povijesno – geografska monografija*, ur. Dragutin Feletar et al., Samobor: 2015, 119 – 133. Str. 128 – 129. (dalje: Hrvoje Petrić, *Iz povijesti Preloga*, broj str.)

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Hrvoje Petrić, *Iz povijesti Preloga*, 125.

⁸⁷ Josip Buturac, *Popis župa*, 102.

svetišta.⁸⁸ Stjepan Razum, kada piše o župi u Prelogu, navodi kako se ona nalazila u Cirkovljanu i da je prvotno središte preloške župe bilo u istoimenom selu, a da je nakon uvođenja titulara sv. Jakoba u Prelog, Cirkovljan dobio ime po *cirkvi*, odnosno crkvi koja je prije preloške bila primarna u župi Prelog⁸⁹, a isto mišljenje o crkvi u Cirkovljanu dijeli i Hrvoje Petrić u već citiranom tekstu.

Postoje i suprotna mišljenja kako se staro naselje Prelog razvilo na području današnjeg Cirkovljana, a da se u kasnom srednjem vijeku razvilo trgovište Prelog gdje se i danas nalazi.⁹⁰ Anđela Horvat pak smatra kako postoji mogućnost da je u samom Prelogu bila crkva sv. Lovre te da se podaci iz srednjega vijeka odnose baš na nju.⁹¹

Ipak već u sljedećem odlomku navodi kako su pronađeni ostaci srednjovjekovne gotičke arhitekture u samoj crkvi u Cirkovljanu i to konture prozora gotičkih oblika te svetište, izvana poligonalno, a iznutra zaobljeno te kameni ulomak gotičke obrade kraj crkve, koji je arhitektonski dio same građevine. Prema svemu navedenome, Anđela Horvat crkvu smješta u gotičko doba.⁹² Dotičnom analizom nadovezuje se na Ljubu Karaman i njegovu tezu. Prema iznesenoj argumentaciji u potkrijepljenim tezama, čini se da je ipak crkva sa titularom sv. Lovre bila smještena u Cirkovljanu te da je pripadala župi Prelog. Pošto na širem području nemamo niti jednu župu, moguće je pretpostaviti kako je župa Prelog teritorijalno obuhvaćala rasprostranjeno područje i uz rijeku Dravu i u unutrašnjosti, da je crkva bila smještena van naselja ili na samom rubu naselja, a da je Prelog koji će se kasnije titulirati sa pridjevom trgovište bio i ostao glavno kulturno, gospodarsko i ekonomsko središte. U tom kontekstu valja promatrati i razvoj župe pa će Prelog kao samostalno naselje dobiti župnu crkvu tek 1592. kada se spominje kamena crkva sv. Jakoba.⁹³

⁸⁸ Ljubo Karaman, „O umjetnosti srednjega vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji“, *Historijski zbornik*, vol. III (1950.): 125. – 174., str. 133. (dalje: Ljubo Karaman, O umjetnosti srednjega vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, broj str.)

⁸⁹ Stjepan Razum, „Povijest Crkve i duhovnog života u župama Prelog, Draškovec i Sveti Juraj u Trnju“, U: *750 godina grada Preloga: 1264. – 2014. : povijesno – geografska monografija*, ur. Dragutin Feletar et al., Samobor: 2015., 309. – 360., 311 – 320.

⁹⁰ Hrvoje Petrić, Iz povijesti Preloga, 125.

⁹¹ Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 59.

⁹² Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 60.

⁹³ Hrvoje Petrić, Iz povijesti Preloga, 125.

U popisu svećenika iz 1501. godine župa u Prelogu ne navodi se titularom nego samo imenom *Prylak* pod sljedećim navodom: „*Martinus plebanus in Prylak. Habet duos plebes, capellanos III. habet. Martini vicearchidiaconi capellani: Andreas, Georgius capellani sui, et Mathias gracionus. Abel altaris in Altharcz.*“⁹⁴ Iz ovog navoda razabiremo kako je Martin župnik u Prelogu te kako ima dva čovjeka i tri pomoćnika. Uz to je Martin i vicearhiđakon ili podarhiđakon, a navedeni su i kapelani, odnosno njegovi pomoćnici Andrej i Juraj te milosnik Matija, odnosno treći pomoćnik. Na kraju se navodi i Abel koji je oltarist u mjestu Oltarcu. Nije poznato koje današnje naselje se podrazumijeva pod imenom Oltarc, ali je iz priloženog vidljivo kako je preloška župa zaista prostorno bila velika što govori i činjenica o postojanju svećenika i triju pomoćnika te oltarista Abela. Hrvoje Petrić navodi da se možda radi o selu Cirkovljan, odnosno inačici imena istoimenog sela, no on tu mogućnost otvara samo na teorijskoj razini pa još nije sasvim jasno o kojem se toponimu radi.⁹⁵

Zaštita pojedinog sveca nema samo religiozni aspekt, nego u svojoj biti sadrži i psihološki, kulturni, društveni, gospodarski pa čak i politički aspekt. U hagiotopografskim istraživanjima Anđelka Badurine, sveti Lovro se u Zagrebačkoj biskupiji javlja kao titular u 14 naselja.⁹⁶ Kult svetog Lovre najvjerojatnije se proširio iz susjednih njemačkih zemalja jer se kao svetac zaštitnik slavi u Wuppertalu, Merseburgu, Kulmu i Nürnbergu.⁹⁷ Zbog njegova mučeništva slavi se kao svetac zaštitnik kuhara, pekara, pivara, pralje, peglačice, staklara, puhača stakla, ali i učenika i studenata te vatrogasaca.⁹⁸ Čini se da je upravo kult sv. Lovre mogao biti povezan sa doseljenicima, odnosno hospitema iz susjednih zapadnih krajeva koji su štovanje sveca prenijeli i na novoosnovano kolonizacijsko naselje Prelog koje se kasnije onda razvija kao trgovište. U Međimurju nijedna župa ne nosi isti titular, a prema dokumentima je vidljivo kako se hospiti naseljavaju isključivo na području župe Prelog koja se navodi 1334. godine. Moguće je da se uz svetog Lovru veže i razvoj gospodarstva i obrta koji je povezan s novo pridošlim stanovnicima koji su mogli biti i kuhari, pekari, staklari, pivari ili pralje.

⁹⁴ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 325.

⁹⁵ Hrvoje Petrić, Iz povijesti Preloga, 130.

⁹⁶ Anđelko Badurina, “Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije“, U: *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094 – 1994. : zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*, ur. Antun Škvorčević, Zagreb, 1995., 573 – 577., str. 573 – 574. (dalje: Anđelko Badurina, Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije, broj str.)

⁹⁷ Erhard Gorys, *Leksikon svetaca*, preveo Anđelko Petak, Jastrebarsko, 2003., 247.

⁹⁸ Ibid.

Župa Prelog svoj je razvoj kroz razvijeni i kasni srednji vijek doživjela na nekoliko razina: u prvom redu svoj gospodarski razvoj duguje hospitima te prirodnoj pogodnosti plovidbe preko rijeke Drave, svoj ekonomski razvoj duguje riječnom i cestovnom povezanošću te se na kraju srednjega vijeka i razvija kao trgovište, svoj vjerski pa onda i gospodarski i ekonomski razvoj duguje činjenici da na spomenutom području ne postoji ni jedna druga župa koja bi joj mogla konkurirati pa teritorijalno pokriva relativno veliko područje u odnosu na druge župe, a svoj duhovni život razvija u vidu zaštitnika sveca Lovru koji je odraz gospodarskih te migracijskih prilika razvoja Preloga u srednjem vijeku.

7.2. *Ecclesia sancte Trinitatis – Nedelcz*

Nedelišće se u izvorima prvi puta spominje 1256. godine u poznatoj darovnici bana Buzada u kojoj se pred zagrebačkim kaptolom uređuje darivanje zemlje Jurku, sinu Ochuza bana. U toj darovnici navodi se kako se *terra Nedeliche* daruje *cum quinque villis*⁹⁹. Za sada je to prvi pisani spomen samoga mjesta, no već se 1259. godine opet spominje Nedelišće i to u darovnici kojom *terram Nedelk et Zunk*, koje se navode *inter Dauuam et Muram*, potpadaju pod jurisdikciju kralja Bele IV.¹⁰⁰ U spomenutim izvorima ostao je sačuvan samo toponim Nedelišće, ali nam nažalost nije sačuvan ni status mjesta ni neko pobliže objašnjenje. Tek se 1334. u popisu župa navodi *Ecclesia sancte Trinitatis*, no već smo gore objasnili kako je župa titulirana samo imenom sveca (Svete Trojice), ali se ne navodi i sam naziv mjesta. Godine 1501. titulirana župa dobiva i svoju lokaciju te pobliže objašnjenje pa se sada crkva sa sigurnošću može smjestiti u mjesto Nedelišće, odnosno *Nedelcz*. Josip Buturac navodi kako je župa iz 1334. proširila svoj teritorij „što je i razumljivo, jer je gustoća naseljenosti bila daleko rjeđa.“¹⁰¹

Arheološkim istraživanjima na lokalitetu Gradišće utvrđeno je postojanje nizinskog srednjovjekovnog utvrđenja, odnosno postojanje gradišta na mjestu rječice Trnave, koja je, prema navodima Tomičića, pružala sigurne uvjete za naseljavanje stanovništva, ali i prirodnu zaštitu.¹⁰² Kao što smo u prijašnjem poglavlju naveli, Međimurje je u srednjem vijeku izrazito šumovito i močvarno područje obavijeno riječnim rukavcima Mure i Drave, a takvo prirodno okruženje omogućuje bolju fortifikacijsku zaštitu na prirodno zaštićenom području. Arheološka istraživanja potvrdila su postojanje velikog dvostrukog središnjeg naseobinskog platoa oko kojega je postojao sustav širokih opkopa s vodom, a obrambeni sustav nizinskog gradišta su činili i kružni nasipi. I nalazi pećnjaka, tanjura, lampi, vrčeva, lonaca i zdjela pokazali su stalni oblik naseljavanja na dotičnom području. Nadalje, nalazi glinenih posuda, s otisnutim žigovima na ručkama ili dnu, govore o postojanju intenzivne trgovine s germanskim

⁹⁹ CD, sv. 5., dok. 572.

¹⁰⁰ CD, sv. 5., dok. 650.

¹⁰¹ Josip Buturac, et al. *Nedelišće: Rimokatolička župa Nedelišće : Mjesna zajednica Nedelišće*, Nedelišće, 1993., 30. (dalje: Josip Buturac, Nedelišće, broj str.)

¹⁰² Željko Tomičić, „Gradišće kod Nedelišća – rezultati pokusnih arheoloških istraživanja,“ *Muzejski vjesnik*, br. 8, (1985): 61 – 63., str. 61. (dalje: Željko Tomičić, Gradišće kod Nedelišća, broj str.)

prostorom.¹⁰³ Zanimljivo je naglasiti kako je uz sve materijalne ostatke pronađeno i relativno mnogo životinjskih ostataka što ukazuje na prehranu u samom utvrđenom dijelu, ali treba napomenuti kako su pronađeni tragovi paljevine prisutni na cijelom području istražene zone, koji ukazuju kako je život na tom području vjerojatno prekinut u razornom požaru.¹⁰⁴ Ovakav rasplet ne mora nas uopće začuditi jer je glavni građevni materijal još u 13. stoljeću bilo drvo kojeg je bilo na obilje u Međimurju, a jedna zaokružena gradina poput Gradišća, zasigurno je uvelike bila podložna utjecaju požara.

Josip Buturac navodi kako sam naziv mjesta Nedelišće svoj naziv duguje danu u tjednu, odnosno nedjelji, što argumentira tezom da ime potječe od nedjelje pošto je i župna crkva posvećena štovanju Presvetog Trojstva.¹⁰⁵ Kao jedno od tumačenja moguće je pretpostaviti da je sam naziv mjesta povezan sa održavanjem sajma, odnosno da je Nedelišće stvarno dobilo ime po nedjelji, ali ne zbog crkvenog titulara Svete Trojice, nego zbog samog dana održavanja sajma, dakle nedjelje. Tu tezu zastupa Hrvoje Petrić koji navodi kako uz Nedelišće i Subotica svoje ime duguje održavanju sajma subotom, a i Torčec u susjednoj Podravini po održavanju sajma utorkom.¹⁰⁶ U prilog navedenoj tezi ide i već spomenuta analiza župe jer se u popisu iz 1334. župa navodi samo titularom Svete Trojice što bi prema zaključku Ivana Srše značilo da se sama crkva nalazila izvan ograđenog mjesta.¹⁰⁷

Zasigurno je točno da je nedjelja u korijenu riječi Nedelišće, no ipak mislim da bi prednost trebalo dati interpretaciji sajmišnog dana u tjednu. U prilog tome ide i činjenica da je Nedelišće već u 15. stoljeću značajnije naselje koje nosi titulu trgovišta, odnosno *oppidum*. Moguće je i postojanje manjeg utvrđenog kaštela oko kojeg se onda nastanjuju razni zanatlije, trgovci i ostali drugi poduzetnici. Već 1498. godine otvorena je znamenita carinarnica ili tridesetnica.¹⁰⁸ Postojanje iste govori o ekonomskoj i gospodarskoj važnosti te utjecaju Nedelišća kao jednog od najznačajnijih mjesta u Međimurju. Sličan primjer vidjeli smo kod Preloga koji se isto razvija kao trgovište uz postojanje obrambene kule iz 15. stoljeća s

¹⁰³ Željko Tomičić, Gradišće kod Nedelišća, 62 – 63.

¹⁰⁴ Josip Vidović, „Arheološka istraživanja u Nedelišću“, u: *Nedelišće: Rimokatolička župa Nedelišće : Mjesna zajednica Nedelišće*, ur. Josip Buturac, Nedelišće, 1993., str. 57.

¹⁰⁵ Josip Buturac, Nedelišće, 61.

¹⁰⁶ Hrvoje Petrić, Iz povijesti Preloga, 121.

¹⁰⁷ Ivan Srša, O međimurskim župama, 128.

¹⁰⁸ Josip Buturac, Nedelišće, 32.

naseljavanjem raznih obrtnika i trgovaca. Nedelišće će se osobito razvijati za vrijeme Zrinskih, no iako će premala udaljenost od Čakovca onemogućiti da postane jedno od najvećih i najrazvijenijih vlastelinskih središta, grad će ipak biti najrazvijenije gospodarsko središte. U prilog tome idu i istraživanja Nataše Štefanec koja navodi kako je najviše svote bilo ubirano upravo u Nedelišću koje je postalo najveće tranzitno središte u Ugarsko – hrvatskom kraljevstvu.¹⁰⁹

U arhivu Slovenije čuvaju se i dva srednjovjekovna ugovora iz Nedelišća, a na jednom se sačuvao i sam pečat. (Prilog br. 3) U sredini pečata prikazano je Sveto Trojstvo kao identitetsko obilježje samog mjesta i župe, a okolo je kružni natpis *S(igillum) Civitatis Nedelicensis*. U prvom ugovoru Nedelišće se navodi kao trgovište u kontekstu kupnje vinograda kojeg kupuje Erazem iz Loke, sa ženom Elizabetom od Jakoba Kranjca, brata Luke, upravnika zemljišnog ureda u Štrigovi. Godine 1454. Hans Lamberger, glavar u Čakovcu te neimenovani sudac Nedelišća potvrđuju prodaju vinograda za stotinu maraka bečkih pfeninga. U tekstu se navodi kako je prodaja izvršena prema zemaljskom i vinogradarskom pravu u Čakovcu. U drugom ugovoru iz 1464. godine, navodi se da je Hans Reichmutter kupio posjed u Nedelišću. Dotični je kupio kuću sa zemljištem pred mostom, njive, vrtove i travnjake od Valenta Kmeteca. Valjanost ugovora potvrđena je pečatom sudaca Kuzme i Gaspara Pehama iz Međimurja, a spominje se i Kuzma, koji je sudac u Nedelišću.¹¹⁰

Iz ovih dokumenata vidljiva je ekonomska i gospodarska značajnost mjesta jer se spomenom vinograda i njegovom kupnjom jasnije može dobiti slika u gospodarskog života mjesta, a sam pečat važan je kao prilog poznavanja srednjovjekovne povijesti međimurskog kraja. S druge strane vidimo da je i administrativna uređenost Nedelišća na razini, što potvrđuje sam status mjesta koje je trgovište, ali i postojanje sudačke časti.

¹⁰⁹ Nataša Štefanec, *Heretik njegova veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*. Zagreb, 2001., str. 160. (dalje: Nataša Štefanec, *Heretik njegova veličanstva*, broj str.)

¹¹⁰ Ljerka Perči, "Dva ugovora iz 15. Stoljeća s pečatom Nedelišća", *Muzejski vjesnik, glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, br. 11 (1988.): 48 – 50., str. 48 – 49.

Prilog br. 3. Pečat Nedelišća iz 1454. godine. Preuzeto iz: Ljerka Perči, "Dva ugovora iz 15. stoljeća s pečatom Nedelišća", *Muzejski vjesnik, glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, br. 11 (1988.): 48 – 50

Anđela Horvat smatra kako je crkva u Nedelišću nastala u drugoj polovini 15. stoljeća te kako Ivan Kukuljević Sakcinski navodi da je građena oko 1460., a da su u svetištu postojale korske klupe s godinom 1469.¹¹¹ Danas je crkva barokizirana, no još uvijek su vidljivi gotički tragovi koji se pripisuju 15. stoljeću. Postoji mogućnost da je crkva nastala i u prvoj polovini 15. stoljeća zbog obilježja parlerijanske gotike na figuralnim oblicima. Treba napomenuti da kada se govori o crkvi iz 15. stoljeća, da se radi o zidanoj kamenoj crkvi, no rano postojanje župe nameće veliku mogućnost i postojanja mnogo starije drvene crkve. Isto tako unutrašnjost svetišta crkve svedeno je gotičkim krstastim svodom koji ima osam tupastih konzola, a iz srednjovjekovlja je zanimljiv i kameni dovratnik južnih vrata koji povezuje gotičke i barokne oblike. U svetištu je još sačuvana i visoka kustodija, majstorsko djelo kasnogotičkoga kamenorezbarstva za koju Sakcinski drži da je krstionica te neosporno jedna od najljepših

¹¹¹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, 67.

primjeraka građevnih spomenika u cijelom Međimurju.¹¹² Ova istraživanja iz pera povjesničarke umjetnosti i arheološka iskapanja bez sumnje potvrđuju već spomenutu ekonomsku važnost mjesta u srednjem vijeku, a sama crkva i crkvena organizacija značaj vjerskog identiteta na ovom prostoru. Neosporno je da Nedelišće spada u sam vrh razvojnih župa na području Međimurja uz Štrigovu, Prelog i Čakovec (Mihovljan).

Iz popisa svećenika 1501. godine u Nedelišću se navodi: „*Benedictus plebanus in Nedelcz. Eg(zemptus). Petrus capellanus suus. Benedictus prebendarius ibidem est negligens. Greogorius prebendarius, similiter negligens est. Matheus prebendarius ibidem.*“¹¹³ Iz popisa je vidljivo kako je glavni svećenik župe Benedikt, a uz njega ima još i tri pomoćnika: Benedikta, Grgura i Mateja te kapelana Petra. Zanimljivo je uočiti kako je župa Svete Trojice geografski pokrivala veliki prostor što znači da je brojnost svećenstva i kapelana imalo zadaću u aktivnom provođenju crkvenog života. Kao i kod Preloga, ekonomski razvoj uvjetovao je i crkveni razvoj pa je zbog toga potreba za duhovnim kadrom bila veća s povećanjem broja stanovništva. Titular župe Svete Trojice vrlo je rasprostranjen na području zagrebačke biskupije sa 73 istoimena titulara.¹¹⁴

¹¹² Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju 68 – 70.

¹¹³ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 324.

¹¹⁴ Anđelko Badurina, Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije 574.

7.3. *Sancti Michaelis sub Chaktornya*

Župa u Mihovljanu kod Čakovca najstarija je župa koja se spominje u pisanim dokumentima i to župnom crkvom sv. Mihovila već 1203. godine kao *beati Michaelis, quae inter Muram et Dravam consistit*.¹¹⁵ S jedne strane to bi značilo da je crkvena organizacija na ovom području usko vezana uz samo središte Međimurja Čakovec te se kao takvo razvija kao župa Čakovca, a s druge strane najraniji pisani spomen župe prije popisa iz 1334. godine zasigurno već odražava i jak vjerski te ekonomski karakter spomenute župe i mjesta. Sljedeći spomen župe je iz 1334. godine, a kasnije se javlja i 1501. U prvom popisu navodi se samo kao *Sancti Mychaelis*, ali dodatno objašnjenje dobiva 1501. godine gdje se navodi da je župa smještena *sub Chaktornya*.¹¹⁶ Pošto se u Međimurju nijedna druga župa kroz povijest ne titulira svetim Mihaelom, prilično je jasno da se ovdje radi o župnoj crkvi u Mihovljanu kod Čakovca, a vjerojatno o župi u koju je ulazio i sam Čakovec. Naziv imena Mihovljan stoga možemo povezati sa titularom spomenute župe.

Čakovec svoje ime duguje poznatoj plemićkoj obitelji Čak. Prvi puta se u listini iz 1281. godine članovi obitelji Čak nazivaju *fili Chakyz*, a najstariji spomen rodonačelnika obitelji datira u 1219. kao *comes Chak de genere Chak*.¹¹⁷ Prvi Čakov sin Stjepan obnašao je dužnost na dvoru kao *magister pincernarum*, odnosno kao peharnik i to u rasponu od 1231. – 1235. godine, a već je od 1242. – 1245. obnašao dužnost konjušnika ili *magister agasonum*. Godine 1242. postao je severinski ban i to vjerojatno iz razloga da pomogne Arpadovićima u obrani protiv navale Tatara te da brani granicu. Drugi Čakov sin Demetrije obnašao je dužnost varaždinskog župana u rasponu od 1221. – 1222., a naredne je godine imenovan i vrhovnim sucem za čitavu Ugarsku. Demetrije je ostavio iza sebe dva sina, Čaka i Uguda, od kojih valja istaknuti Čaka koji je obnašao dužnost kraljevog tavernika te je 1264. postao banom Hrvatske i tu je dužnost obnašao narednih sedam godina.¹¹⁸ Prema spomenutim dužnostima i funkcijama koje su obnašali članovi obitelji Čak, vidljivo je kako je upravo ta plemićka obitelj bila jedan od oslonaca moći Arpadovića na prostoru srednjovjekovne Slavonije, no njihova će ih izričita lojalnost dovesti u neugodnu poziciju nakon dolaska Karla Roberta na vlast.

¹¹⁵ CD, sv. 3. dok. 31.

¹¹⁶ Josip Buturac, Popis župa, 102. ; Rački, Popis župa zagrebačke biskupije, 225. – 226.

¹¹⁷ Rudolf Horvat, *Povjest Medjumurja*, Varaždin, 1907., str. 54. (dalje: Rudolf Horvat, *Povjest Medjumurja*, broj str.)

¹¹⁸ Rudolf Horvat, *Povjest Medjumurja*, 54 – 57.

Nakon obitelji Čak koja se pokazala kao odana Arpadovićima, kratkotrajno Međimurjem vladaju štajerski plemići, ali ta situacija će se održati vrlo kratko te će, kao što smo već prije spomenuli, posjed Međimurje pripasti Karlu Robertu. Godine 1328. kralj Karlo Robert dobiva u svoje vlasništvo posjed Međimurje koje mu dodjeljuje *Ulricus de Valse* i to, kako se navodi u dokumentu, *cum omnibus terris, castris, villis, oppidis et aliis utilitatibus*.¹¹⁹ Čini se da se ovdje ne radi o dobrovoljnoj predaji, nego je Karlo Robert vjerojatno sam za sebe prisvojio spomenute zemlje sa svim dobrima. Pet godina kasnije, u ispravi Karla Roberta od 27. 6. 1333. godine Čakovec se spominje kao *castris Chaaktornya*, što znači da je već tada bio utvrđeni grad.¹²⁰ U ovom navodu se najvjerojatnije još uvijek radi samo o već spomenutom Čakovom tornju, no od vremena kada grad dolazi pod upravu Lackovića, on će se u ispravama navoditi kao *castrum*, odnosno utvrđeni grad. Od 1350. pa do 1397. Čakovec će biti u vlasništvu obitelji Lacković, a iz darovnice je vidljivo kako se zemlja daruje za sva vremena i njegovim sinovima Nikoli, Emeriku, Stjepanu i Ladislavu te njihovim nasljednicima.¹²¹ Kao i za vrijeme roda Čak koji su Međimurje i naslove uživali izričito kao tvrdi pristalice Arpadovića, tako je i za vrijeme Lackovića kao pristalice Anžuvina, Čakovec doživio svoj razvoj i bio predan na uživanje plemićkoj obitelji.

Nakon neslavnog završetka Stjepana Lackovića na Križevačkom saboru cijeli posjed Međimurje potpao je pod vlast Žigmunda Luksemburškog. Već 8. svibnja vidimo da Žigmund mijenja svoje gradove, odnosno gradove u svom posjedu i to kako izričito navodi: *castra sua regalia Csaktornya cum toto districtu eiusdem Drava et Murakoz...*¹²² Iz ovog dokumenta vidimo kako je Čakovec nakon sloma Lackovića potpao pod vlast kralja, ali isto tako je vidljivo da već u ovom dokumentu Čakovec nosi titulu *castra*, odnosno utvrđenog grada. Sama etimologija imena Čakovec potječe iz već spomenutog roda Čak, odnosno utvrde ili tornja koji se nazivao Čakov toranj, ili prema spomenu „Čakov turen“¹²³. To bi značilo kako je već od uspostave vlasti roda Čak nad Čakovcem grad odražavao ne samo administrativno i ekonomsko središte, nego i obrambeno te vjersko. Treba istaknuti kako je sam položaj

¹¹⁹ CD, sv. 9., dok. 342.

¹²⁰ CD, sv. 10., dok. 68.

¹²¹ CD, sv. 11., dok. 477.

¹²² CD, sv. 18., dok. 143.

¹²³ Tomislav Đurić, Feletar, Dragutin, *Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske*, Koprivnica, 1991., str. 60. (dalje: Tomislav Đurić, Feletar, Dragutin, *Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske*, broj str.)

Čakovca izrazito povoljan zbog prometne povezanosti sa Varaždinom i dalje Ugarskom, a čini se da je i okolna zemlja bila plodna.

Te iste godine, dakle 1397. posjed Međimurje potpao je pod plemićku kuću Kanižaj i to braći Ivanu, Stjepanu i Nikoli za zasluge i nagradu za vjernost u ugušivanju pobune od strane Lackovića.¹²⁴ Obitelj Kanižaj nije dugo u svome posjedu držala Međimurje jer su 1401. godine Ivan, Stjepan i Nikola povelili pobunu protiv Žigmunda koja je ubrzo bila ugušena.¹²⁵ Očito obitelj nije doživjela velike posljedice za ovaj čin, ali je Međimurje 1405. godine pripalo grofu Hermanu Celjskom kada je kralj Žigmund za 48 000 dukata založio Međimurje Celjskom.¹²⁶ U sakupljanju novca protiv Bosne, Žigmund je svog saveznika pronašao u obitelji Celjski koja u to vrijeme postaje najmoćnija porodica na ovim prostorima. I sam se kralj vjenčao sa Barbarom Celjskom, kćerkom Hermana, što znači da politički savez dobio i svoju vojnu, ekonomsku te krvnu vezu.

Herman je za svoje zasluge 1406. godine imenovan hrvatskim banom, a posjedom Međimurje Celjski su vladali u sljedeće tri generacije.¹²⁷ Kao što smo već spomenuli bili su donatori i pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije i Svih Svetih u blizini Čakovca, u selu Šenkovec, a njihova povezanost sa Čakovcem na kraju je rezultirala i izgradnjom gotičke crkve sv. Mihovila u obližnjem Mihovljanu, koja je, kao što smo već spomenuli, bila župna crkva Čakovca. Pošto se Čakovec već krajem 14. stoljeća titulira kao utvrđeni grad, trebalo bi pretpostaviti kako je prva utvrda, odnosno već spomenuti Čakov toranj, bila od drvenog građevnog materijala, dok se od Lackovića Čakovec počinje utvrđivati kao prava kamena utvrda. Tome u prilog ide i boravak kraljice Barbare u Čakovcu 1408. godine, gdje ona prima izaslanike iz Zagreba te obavlja državne poslove u odsutnosti svog muža Žigmunda. Dakle, još se 1333. godine Čakovec u ispravi Kralja Roberta spominje kao utvrđeni grad, pa stoga nije teško za pretpostaviti kako je sama utvrda zaista bila dostojna boravka kraljice Barbare.¹²⁸ Celjski su gospodarili Međimurjem sve do nasilne smrti Ulrika Celjskog, a kasnije

¹²⁴ Vladimir Kalšan, Međimurska povijest, 39. – 40.

¹²⁵ Enciklopedija, Kanižaj (Kaniški), preuzeto sa: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30206> (posjećeno 21.7.2015.)

¹²⁶ Rudolf Horvat, Povjest Medjumurja, 88.

¹²⁷ Više o ulozi plemićke obitelji Celjski u hrvatskom kasnom srednjem vijeku vidi u : Tomislav Raukar, „Grofovi Celjski i Hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, *Historijski zbornik*, god. 36, (1983): 113 – 140.

¹²⁸ Vladimir Kalšan, Međimurska povijest, 42.

je posjede u Međimurju preuzeo Matija Korvin koji je obitelji Ernušt, inače židovskim trgovcima iz Švedske, prodao Međimurski posjed i to Ivanu Ernuštu koji će uzeti pridjev Čakovečki.¹²⁹ Nakon Ernušta, Međimurjem će vladati Zrinski i to od polovice 16. st.

U prilog ekonomskoj razvijenosti Čakovca ne ide samo činjenica da su najmoćniji velikaši srednjovjekovne Slavonije upravljali gradom, već i prometna povezanost, ali i arheološki ostaci srebrnih i zlatnih novaca, takozvanih frizaških pfeninga. U skupnom nalazu otkriveni su novčići nadbiskupa Adalberta, Eberharda II, vojvode Ulriha, vojvode Hermana V, vojvode Hermana i vojvode Bernharda iz kraja 12. i početka 13. stoljeća. Tomičić smatra kako ostavu novca treba promatrati u kontekstu zakopavanja blaga niz trgovačke putove u blizini naselja, a moguće je promatrati i u kontekstu provale Tatara 1242. godine kao zaštite vlastitog ili skupnog blaga.¹³⁰

Što se tiče same crkve sv. Mihovila, Josip Bedeković 1741. godine boravi u istoimenoj crkvi te navodi kako je sagrađena za vrijeme Celjskih, vjerojatno u doba Hermana, a to je vidljivo prema grbovima koji su bili uklesani u kamen i uzidani u crkveni svod te da je svetište bilo oblikovano u stilu stare gotike što je potvrdio ukrašenom finom gotičkom rezbarijom, postavljenom na kamenom podnožju.¹³¹ Očito je župna crkva Čakovca bila još u 18. stoljeću u gotičkom izdanju, a imala je uklesane i grbove obitelji Celjski. (Prilog br. 4.) U kamenu je uz grb Celjskih na centralnom dijelu slovo „M“ u gotičkoj majuskuli što najvjerojatnije označava sv. Mihovila zaštitnika župe.

U navedenom arheološkom istraživanju pronađeni su temelji crkve sv. Mihovila, srednjovjekovne grobnice, temeljni zidovi crkve te gotički ostaci crkve: ulomak kamenog crkvenog namještaja, najvjerojatnije gornji dio svetohraništa, gornji dio gotičke kustodije, konzola s figuralnim prikazom, polukapitel s florealnom dekoracijom, konzola s

¹²⁹ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, 46 – 48.

¹³⁰ Željko Tomičić, „Skupni nalaz ranosrednjovjekovnog novca 12. i 13. stoljeća iz Čakovca“, *Muzejski vjesnik, Glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, br. 8, (1985): 57 – 58.

¹³¹ Marijana Korunek, „Zaštitna arheološka istraživanja provedena od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovila Arhandela u Mihovljanu kod Čakovca“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, Vol. 33/34 No. 33/34, (2009): 173 – 186., str. 176.

vegetabilnom dekoracijom te već navedeni grb Celjskih.¹³² Iz nalaza arheološkog materijala uočljivo je kako se zaista radilo o bitnoj kršćanskoj crkvi te onda i o izrazito razvijenoj župi.

Prilog br. 4. Zaglavni kamen s grbom Celjskih iz bivše gotičke crkve. Preuzeto iz: Marijana Korunek, „Zaštitna arheološka istraživanja provedena od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovila Arhandela u Mihovljanu kod Čakovca“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, Vol. 33/34 No. 33/34, (2009): 173 – 186.

¹³² Marija Korunek, crkva sv. Mihovila Arhandela u Mihovljanu kod Čakovca, 180 – 186.

Jedan od glavnih argumenata uz arheološka istraživanja, da se radi upravo o crkvi koju je sam donirao Herman Celjski jest potez gotičkih crkava parlerijanske gotike u srednjovjekovnoj Slavoniji. Ovakav umjetnički tip nalazi se u Lepoglavskom samostanu, Ptujskoj Gori, crkvi sv. Mihovila kod Čakovca, gotičkoj kuli u Starom gradu u Varaždinu, Kapeli Svetog Trojstva na krapinskom gradu, crkvi sv. Križa u Križevcima te pavlinskim samostanima pod Garićem i u Šenkovcu kod Čakovca. Čini se da je baš ta majstorska radionica bila u osobnoj službi Hermana te tako utjecala na širenje gotike u 15. stoljeću.¹³³ Anđela Horvat samu crkvu smješta među najznačajnije srednjovjekovne spomenike Međimurja uz sam bok Nedelišću i Štrigovi te isto potvrđuje navod da se radi o crkvi koju je dao podići grof Celjski i to potvrđuje analizom već spomenutih arheoloških ulomaka uz dodatak figuralne konzole koja predstavlja čovjeka s torbom i djelom latinskog natpisa.¹³⁴

U popisu svećenika iz 1501. godine u Mihovljanu (Čakovcu) se navodi kako službu vrši svećenik Tomo ili Toma te se navodi kao: „*Thomas plebanus sancti Michaelis sub Chakthornya. Eg(zemptus). Habet cocam maliciosam et pere am multa mala sequuta sunt. Capellanus suus Michael*“.¹³⁵ Vidimo da se uz ime svećenika i njegova pomoćnika (kapelana) Mihaela navodi i neka njegova kuharica koja je prouzročila mnogo zla te da je i sama zlobna. Ovaj navod mogao bi nas upućivati kako se možda radi o seksualnom prijestupu jer da se radilo o krađi, klevetanju ili ogovaranju taj bi navod zasigurno bio obznanjen. Ovakvo nedefinirano navođenje kako je žena prouzročila mnogo zla, zaista bi moglo navesti na seksualna iskušenja. Uz navedeno, uočavamo kako župa koja je najstarija po pisanim dokumentima ima samo dvojicu duhovnih i župnih radnika iako je ekonomski, umjetnički i arhitektonski superiornija od dosad spomenutog Preloga i Nedelišća.

Moguće je da je ipak sam Čakovec više bio usmjeren na ekonomski nego duhovni razvoj, ali treba napomenuti da su i Prelog i Nedelišće vjerojatno u svojoj župi posjedovali veći zemljišni teritorij pa bi i to mogao biti jedan od razloga zašto se pojavljuju samo svećenik i kapelan. Sveti Mihovil relativno je zastupljeni svetac u Zagrebačkoj biskupiji sa 60

¹³³ Zdenko Balog, „Lepoglavsko – ptujskogorska grupa i uloga Hermana Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj“, *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti : Institut za povijest umjetnosti*, ur. Milan Pelc, Zagreb, 2004., str 47 – 59., str. 47.

¹³⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, 52 – 54.

¹³⁵ Stjepan Razum, *Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine*, 325.

titulara.¹³⁶ Svetac je zaštitnik Katoličke crkve, umirućih, zaštitnik za dobru smrt, trgovaca, proizvođača utega, ljekarnika, slikara, krojača, ljevača olova i cinka, pozlatara, pekara, vitezova i vojnika te bankarskih službenika.¹³⁷ Njegova raširenost u Zagrebačkoj biskupiji nije nimalo čudna jer se radi o univerzalnom svecu zaštitniku cijele katoličke crkve, ali treba imati na umu da je i on sam zaštitnik obrtničkih zanimanja i trgovaca koji su vjerojatno u Čakovcu doprinijeli ekonomskom i gospodarskom razvoju.

Razvoj Čakovca i župe u Mihovljanu pod koju je i sam pripadao bila je uvjetovana gospodarenjem plemićkih rodova, osobito Lackovića i Celjskih, ali crkveno i duhovno izrazito organizirana što je vidljivo po blizini pavlinskog samostana koji su sve plemićke obitelji darivale pokretnim i nepokretnim dobrima, arheološkim ostacima crkve sv. Mihovila u obližnjem Mihovljanu te istaknutom gotičkom arhitekturom pod pokroviteljstvom Hermana Celjskog.

¹³⁶ Anđelko Badurina, Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije, 574.

¹³⁷ Erhard Gorys, *Leksikon svetaca*, preveo Anđelko Petak, Jastrebarsko, 2003., 283 – 284. (dalje: Leksikon svetaca, broj str.)

7.4. *Sancte Marie de Sabaria*

Godine 1264. nedugo nakon provale Tatara, ban Roland uređuje, ispravom izdanom u Prelogu, zemljišne međe među rijekom Trnavom koja prolazi kroz Malu Suboticu i to između župana Mogotka i njegove braće s jedne strane te župana Lankreda s druge strane.¹³⁸ Iako u tom dokumentu nemamo izravan spomen mjesta, Anđela Horvat navodi kako je upravo na području Male Subotice postojala srednjovjekovna crkva i to „u starodrevnom mjestu, gdje je 1264. godine ban Roland sređivao posjedovne odnose.”¹³⁹ O samom izgledu srednjovjekovne crkve i njezinom tlocrtu ne znamo skoro ništa, osim da je na tom istom mjestu bila sagrađena nova barokizirana crkva, ali su se ipak sačuvali fragmenti srednjovjekovne gotičke crkve i to na dva mala prozora na pročelju kraj zvonika i jednom velikom prozoru u svetištu.¹⁴⁰

U popisu župa iz 1334. navodi se kao *Sancte Marie de Sabaria* i ta je župa uz Prelog i Štrigovu titulirana i imenom sveca, ali i поближе označena imenom mjesta pa sa sigurnošću možemo tvrditi kako se radi o današnjem mjestu Mala Subotica. Godine 1501. navodi se samo kao *De Sabbaria*.¹⁴¹ Župa nosi titular *Sancte Marie* uz čije se značenje veže zaštita kuhara, licitara, ugostitelja, tkalaca, lončara, brodara, pomoćnice kod nevremena i groma kao i u svim nevoljama.¹⁴² Sam kult Djevice Marije ne veže se uz neku određenu vrstu zanimanja, no ipak uočavamo kako se radi o sitnijim obrtnicima kakvih je u međimurskom srednjovjekovlju zasigurno bilo. S druge strane, njezina univerzalna zaštita u svim nevoljama upućuje na velik broj titulara koji nose Marijine nazive u bilo kojem obliku poput Uznesenja, Pohoda, Žalosti, Rođenja, Srca, Pomoćnice, Bezgrešne, Snježne, Navještenja, Milosti, Mira te drugih navoda.¹⁴³

U popisu svećenika navode se sljedeći podaci: *Valentinus plebanus de Sabbaria. Consumpsit bona ecclesie et alias totus maleus est, habet III. filios.*¹⁴⁴ Sa crkveno organizacijskog aspekta uočavamo kako ova župa ima samo svećenika Valentina te da uz bok njemu nema ni jednog kapelana niti dodatnog pomoćnika.

¹³⁸ CD, sv. 5, dok. 805.

¹³⁹ Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 57.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Josip Buturac, Popis župa, 102. ; Rački, Popis župa zagrebačke biskupije, 225. – 226.

¹⁴² Leksikon svetaca, 265 – 267.

¹⁴³ Anđelko Badurina, Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije, 574.

¹⁴⁴ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 324.

Zanimljiv je navod kako je dotični svećenik Valentin rasipao sva crkvena dobra te da je po svojoj naravi zao. Ukoliko bismo prihvatili činjenicu da je svećenik stvarno bio rastrošan, onda se vjerojatno sam pridjev zao odnosi na činjenicu da očito nije bio najracionalniji u baratanju sa crkvenim financijama. Uz to treba napomenuti kako je sam svećenik uz sve nedaće koje su spomenute još imao i tri sina, što znači da je bio daleko od crkvenog uzora svojim župljanima. Prema spomenu svećenika i samog mjesta, radi se o relativno siromašnoj i nerazvijenoj župi pa je i sama činjenica rastrošnog svećenika zasigurno izgledala još rastrošnije i negativnije nego što je to stvarno bila. Uz to postojao je i strah da će svećenici crkvena dobra rasipati na svoju djecu pa ovakvo ponašanje nikako nije išlo u prilog svećeniku Valentinu.

Mala Subotica nije bilo razvijeno naselje niti u ekonomskog niti obrambenom smislu, ali je ipak bilo naselje koje je imalo svoju župu, a uz to i župnu crkvu koja datira iz kasno gotičkog razdoblja prema sačuvanim arheološkim nalazima u sadašnjoj barokiziranoj crkvi. Sam naziv mjesta, Mala Subotica, odnosno srednjovjekovna Subotica (*Sabbaria*) upućuje nas kao i već analizirano Nedelišće na dan održavanja sajma, dakle subotu.¹⁴⁵ Iako je sajam značio gospodarski i ekonomski prosperitet, očito je geografski smještaj preblizu Čakovca, Preloga i Nedelišća, kao važnih trgovačkih i sajmenih središta, onemogućio daljnji razvoj mjesta.

¹⁴⁵ Hrvoje Petrić, Iz povijesti Preloga, 121.

7.5. *Sancti Stephani in Brezth*

Župa u Podbrestu ne pojavljuje se u popisu iz 1334. godine. Njezin jedini spomen, što župe, što samog mjesta datira u 1501. godinu kada se župa javlja kao *Sancti Stephani in Brezth*. Zanimljivo je kako se u dokumentu navodi sljedeće: *Ecclesia sancti Stephani in Brezth vacat*.¹⁴⁶

Iz ovog navoda uočavamo kako se župa, koja se spominje 1501. godine navodi ili kao ugasla, ili kao župa koja je ukinuta ili prazna župa. Postoji mogućnost da je župa postojala, ali da u tom trenutku nije imala svećenika. Pošto se ne pojavljuje 1334. godine, župa sv. Stjepana osnovana je najvjerojatnije u drugoj polovici 14. stoljeća ili početkom 15. stoljeća. Razlozi njezina kratka postojanja zasad nisu bili navođeni, no vjerojatno se radilo o župi koja je prostorno obuhvaćala malen teritorij, sa malim brojem župljana.

U popisu međimurskih župa to je jedina župa koja se navodi kao ugasla, odnosno ukinuta s time da se početkom 14. stoljeća uopće ne spominje. Jedan od mogućih razloga mogao bi biti priključenje ove župe većoj zajednici, no pošto u blizini nemamo niti jednu župu koja bi se navodila u izvorima srednjega vijeka, očito se zaista radilo o vrlo maloj i neprosperitetnoj župi. Toj tezi u prilog ide i činjenica da se ime *Brezth* ne navodi u niti jednom dokumentu prije 1501. godine, što znači da je vjerojatno i samo mjesto nije imalo pretjerani značaj. Ipak, podatak da je župa ukinuta govori da je ona postojala, doduše vrlo kratko, ali jedina na području Međimurja sa titularom sv. Stjepana. Sam naziv imena *Brezth* ili Brest (današnji Podbrest) svoj naziv vjerojatno duguje imenu biljke koja je rasla na tom širem području, a radi se o brijestu. Uz sve navedeno, čini se da je mjesto ipak uspjelo preživjeti i održati kontinuitet naseljenosti, a razlog tome jest postojanje gazišta na Dravi, koje je zabilježeno 1592. godine.¹⁴⁷ Gazište je bilo povezano sa prometnicama, a prometnice su donosile zaradu i očuvale kontinuitet naseljenosti u Brestu, odnosno današnjem Podbrestu.

U imenu titularu crkve može se prepoznati utjecaj Ugarske na susjedno Međimurje koje je administrativno pripadalo zaladskoj županiji, a sv. Stjepan ili Stjepan Kralj jedan je od svetaca koji označava ugarsku prisutnost u ovim krajevima. Kult i štovanje ovog sveca

¹⁴⁶ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 325.

¹⁴⁷ Nataša Štefanec, Heretik njegova veličanstva, 168.

izrazita su karakteristika Zagrebačke biskupije te njegov kult vrlo rijetko prelazi granice iste.¹⁴⁸

Očito se radilo o političkoj pretenziji na ove krajeve, ali i usku vezu sa Ladislavovim osnivanjem zagrebačke biskupije pa stoga i pojavljivanje sv. Stjepana u ovim krajevima nije ništa drugo nego politička legitimacija i utjecaj vlasti Ugarske na susjedne dijelove Hrvatske. Kod ovakvog zaključka opet valja biti oprezan, jer se u izvorima ne navodi radi li se o Stjepanu Kralju ili Stjepanu Prvomučeniku. No ipak, zbog gore navedenih razloga, vjerojatnijim se čini činjenica kako je župa nosila titular Stjepana Kralja.

¹⁴⁸ Anđelko Badurina, Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije, 575 – 576.

7.6. *Beate Virginis in Belycz*

Belica se kao naselje spominje u listinama već u 13. stoljeću uz naselja Nedelišće, Prelog, Subotica, Belica, Palinovec, Šenkovec, Buzovec, Zebanec, Sveti Križ, Otok i Goričan.¹⁴⁹ Nije jasno zašto se župa ne javlja godine 1334. u samom popisu, no očito se radilo o župi koja je kasnije osnovana, što je očito povezani sa samim razvojem mjesta. Ona se 1501. godine javlja i titularom Blažene Djevice Marije te se navodi i u mjesto *Belycz*, odnosno današnja Belica.¹⁵⁰ Za naselja koja se u dokumentima pojavljuju prije prvog popisa župa, a nemaju svoju župu, čini se da ekonomski i prostorno još nisu bila dovoljno razvijena pa nije bilo potrebe osnivati župu.

U razmaku od druge polovice 14. stoljeća Belica ima svoju župu pa se 1501. navodi kako je u mjestu svećenik Stjepan i to kao *Stephanus plebanus beate Virginis in Belycz*.¹⁵¹ Iz popisa je uočljivo kako župa ima samo jednog svećenika što znači da je kao i župa u Subotica očito opsegom i brojem stanovnika obuhvaćala izrazito usko područje. Župa je posvećena Blaženoj Djevici Mariji, što znači da je to druga župa koja je posvećena istim titularom uz bok *Sancte Marie de Sabaria*.

Za sada nije poznato da li je župa imala kakvu gotičku crkvu, no Anđela Horvat u svojoj karti ucrtava mjesto Belicu te označava kako je postojala crkva sa gotičkim elementima, no da je ona sva barokizirana.¹⁵² Očito samo naselje nije bilo od prevelike važnosti, no za razliku od Podbrešta u kojemu je župa ugašena, ovdje se kakva takva crkvena organizacija sa jednim svećenikom ipak uspjela održati. O samom naselju nemamo dodatnih izvora pa nam ta situacija ne omogućava daljnju analizu župe u Belici.

¹⁴⁹ Anđela Frančić, Orsolya Žagar Szentesi, „Međimurska ojkonomimija na mađarski način“, *Folia onomastica Croatica*, br. 7, (2008.): 59 – 80., str. 61. (dalje: Anđela Frančić, Orsolya Žagar Szentesi, „Međimurska ojkonomimija na mađarski način, broj str.)

¹⁵⁰ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 325.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 44.

7.7. *Byzterez*

Prvi direktni spomen naselja Bistrec nalazimo već 1226. u ispravi Bele u kojoj zagrebačkom biskupu Stjepanu Bela dodjeljuje posjede Otok i Bistricu (*Bristric*) koji se nalaze *inter Drawam et Muram*.¹⁵³ Posjed Otok najvjerojatnije je šire područje Preloga i preloške župe, dok se za posjed Bistrec smatra kako se zaista radi o istočnom Međimurju jer nema niti jednog drugog spomena Bistreca osim onoga koji će 1501. godine već biti veliko župno područje. Istog je mišljenja i Hrvoje Petrić koji smatra kako se pojam Bistrica najvjerojatnije odnosio na istočno Međimurje.¹⁵⁴ Iako se 1334. ne spominje župa u Bistrecu, naselje već tada postoji te se najvjerojatnije razvija kao jedino veće naselje u istočnom Međimurju pa će tako 1501. godine dobiti i status župe.

Samo naselje svoje ime duguje obližnjem potoku Bistrecu, odnosno nekakvoj bistroj rječici, koja svojim najvećim djelom prolazi kroz Donji Vidovec, a čini se da je teritorijalno župa obuhvaćala prostor današnjih sela Kotoribe, Donjeg Vidovca, Donje Dubrave i Svete Marije. Samo naselje javlja se u dva oblika i to kao Bistrec ili Bistrica, no nema sumnje kako se radi o mjestu koje svoje ime duguje lokalnom bistrom potoku. Iako se titular župe ne navodi, znamo kako je župa Bistrec svoje središte imala u mjestu Donji Vidovec, koje se prvi puta pojavljuje 1478. godine pod nazivom Zenthwyd.¹⁵⁵ Očito se samo mjesto puno prije razvilo od okolnih sela pa je stoga i postalo središte župe. U Donjem Vidovcu se 1592. godine spominje gazište na Muri, što znači da je i ovo mjesto ekonomski prosperiralo na prijelazu iz srednjeg vijeka.¹⁵⁶

Autori Feletar i Đuričić za navedenu župu konstatiraju sljedeće: „U crkvenom smislu, Donji Vidovec je bio središte velike donjomeđimurske župe – od Donjeg Mihaljevca do Legrada – sve praktički do 18. stoljeća. Donjovidovečka župa spominje se, dakako, već u prvom popisu župa Zagrebačke biskupije 1334...“¹⁵⁷ Ova tvrdnja ne može biti nikako točna jer znamo da je župni titular posvećen Svetom Vidu, a u popisu župa iz 1334. godine ne spominje se niti jedna župa istočno od Preloga, što znači da ona tada zasigurno

¹⁵³ CD, sv.3., dok. 234.

¹⁵⁴ Hrvoje Petrić, *Iz povijesti Preloga*, 120.

¹⁵⁵ Tomislav Đurić, Feletar, Dragutin, *Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske*, 93.

¹⁵⁶ Nataša Štefanec, *Heretik njegova veličanstva*, 168.

¹⁵⁷ *Ibid.*

još nije postojala, a razvoj naselja bio je u povojima. Druga tvrdnju, da se župa prostirala od Donjeg Mihaljevca do Legrada, autori navode sa priličnom sigurnošću, no još uvijek nije objavljen ili pronađen niti jedan izvor za župe u Međimurju koji bi navodio teritorijalne granice pojedinih župa. To se posredno može odrediti na temelju broja župnika i pomoćnika te ekonomske i gospodarske važnosti pojedinog mjesta. Jedino je točno kako je Donji Vidovec bio središte velike donjomeđimurske župe, ali za sada još uvijek ne znamo njezine granice.

Godine 1478. spominju se i Bistrec i Sveti Vid. Ivan Srša smatra kako naziv Bistrec odgovara istoimenom mjestu, a da se Sveti Vid koristi kao ime župe, odnosno kao titular mjesne crkve. On smatra kako u 15. stoljeću mjesto još nije preuzelo crkveni, odnosno župni titular jer se i 1501. godine navodi kao Bistrec.¹⁵⁸ To bi značilo da je mjesto Bistrec bilo središte župe Svetog Vida. Čini se da je crkva Sv. Vida sagrađena negdje u razmaku s prijelaza iz 14. u 15. stoljeće. Iako nemamo direktnih navoda za ovu tvrdnju, Srša smatra kako je kratko svetište upravo pokazatelj da se radi o prijelazu stoljeća. Naime, u drugoj polovici 15. stoljeća u Međimurju se grade nove crkve, a starije se pregrađuju te im se proširuju svetišta.¹⁵⁹ Upravo je kratko svetište mogući pokazatelj kako se radi o crkvi koja je sagrađena i prije pregrađivanja i utjecaja grofova Celjskih. Srša smatra kako samu gradnju crkve treba povezati sa utjecajem Celjskih i njihovom graditeljskog radionicom u Ptuj te kako je možda Jan Vitovac zaslužan za izgradnju crkve jer njega nalazimo kao donatora zvona za crkvu sv. Martina u Podturnu.¹⁶⁰

Sam utjecaj i kult svetog Vida najvjerojatnije se proširio upravo zahvaljujući klesarskoj radionici praških majstora te češkim vezama sa Ugarskom. Obitelj Celjski i Jan Vitovac možda su zaslužni za širenje kulta sv. Vida u kontinentalnoj Hrvatskoj jer se u popisu iz 1501. osim u Donjem Vidovcu navodi i sveti Vid u Mađarevu i istoimenom Vidovcu, ali kod Varaždina.¹⁶¹ Treba imati u vidu da se kult sv. Vida proširio i zahvaljujući Žigmundu Luksemburškom, češkom kralju, a sam sv. Vid zaštitnik je i grada Praga i Češke. Kult se proširio u Češku 925. godine kada je Vaclav I. dobio ruku sv. Vida

¹⁵⁸ Ivan Srša, Crkva sv. Vida, 66 - 67.

¹⁵⁹ Ivan Srša, Crkva sv. Vida, 72 – 73.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

i napravio u Pragu crkvu rotundu posvećenu istoimenom svecu.¹⁶² Katedrala u Pragu isto je tako posvećena sv. Vidu. Sve to ide u prilog činjenici kako je zaista kult sv. Vida došao iz Češke, preko Ugarske do srednjovjekovne Slavonije pa nije čudno da se u popisu iz 1501. godine više župa javlja sa istoimenim titularom. Kult sv. Vida ubrzo se proširio zagrebačkom biskupijom pa je ovaj svetac dobio velik broj svojih svetišta.¹⁶³ Vitomir Belaj otvorio je mogućnost kako je kult sv. Vida povezan sa poganskim božanstvom Svantevitom, što ne bismo smjeli odbaciti kao pretpostavku, uzmemo li u obzir već navedenu činjenicu postojanja mitskog međimurskog trokuta sa sv. Vidom i sv. Jurjem.¹⁶⁴

U popisu iz 1501. godine za župu sv. Vida navodi se sljedeće: „*Johannes plebanus in Byztercz. Negligens est. Abel altaris ibidem. Michael capellanus eiusdem. Concubinarius est. Jacobus presbiter ibidem. Cecus est propter potum.*“¹⁶⁵ U navedenom zapisu uočavamo kako je službu svećenika obavljao Ivan sa svojim kapelanom Mihaelom. Navodi se i altarist Abel, a uz Ivanovo ime zapisano je kako je bio nemaran. Pod ovim navodom najvjerojatnije se misli na nemarnost u obavljanju duhovne službe te svojih zadaća prema župljanima, a izgleda da je dotični svećenik bio podložan i alkoholnom utjecaju. Ovaj navod već je četvrti navod nemarnosti i raznih prijestupa od strane lokalnog svećenstva, što samo još jednom potvrđuje relativno veliku udaljenost od središta u Zagrebu. Zanimljivo je kako se uz Ivanovo ime navodi još jedan svećenik, Jakob. Brojka od dva svećenika, kapelana i prezbitera zaista je impresivna za mjesto koje nije niti ekonomski, niti gospodarski niti kulturno prednjačilo u Međimurju. Ovakva razgranata organizacija crkvenih dostojnika može označavati jedino velik broj duhovnih zadaća, što opet ide u prilog teritorijalnoj ogromnosti navedene župe. Već smo i prije napomenuli kako je župa u Bistrecu bila jedina župa istočno od Preloga, što znači da je ona zaista obuhvaćala prostor vrijedan dvaju svećenika, oltarista i kapelana. Iz dosadašnjeg pregleda crkvene organizacije, možemo zaključiti kako je župa u Bistrecu bila najveća župa na području takozvanih „nizinskih župa“ sa najvećim brojem duhovnih dostojnika.

¹⁶² Leksikon svetaca, 377 - 378.

¹⁶³ Anđelko Badurina, Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije, 574

¹⁶⁴ Više o sv. Vidu i slavenskoj mitologiji vidi u : Vitomir Belaj, „Poganski bogovi i njihovi kršćanski supstituti“, *Studia ethnologica Croatica*, vol 21., (2009): 169 – 197., str. 182 – 192.

¹⁶⁵ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 325.

7.8. *Thwrnyncz*

Župa koja se 1501. godine pojavljuje samo nazivom mjesta kao Trninc, najvjerojatnije je župa Svetog Jurja u Trnju. Već smo prije naveli kako je najveći problem kod ubikacije međimurskih župa upravo problematika sv. Jurja, jer su na navedenom prostoru dva titulara istog sveca i to u Svetom Jurju na Bregu i Svetom Jurju u Trnju. Prije smo već obradili župu na Bregu te smo argumentirano dokazali kako se pojava prve župe iz 1334. odnosi na Sv. Jurja na Bregu.

Najčvršći zagovaratelj teorije da se u prvom popisu župa odnosi na naselje Trninc jest Juraj Kolarić. On je svoju teoriju pokušao dokazati na temelju već navedenih argumenata, no ipak se čini kako se upravo iz 1501. godine razabire razlika između dvaju župa.¹⁶⁶ Treba odmah napomenuti kako nema sigurnog i točnog odgovora, već se autori priklanjaju jednoj od navedenih teza.

Samo naselje ne spominje se prije popisa župa pa je stoga i ekonomska i gospodarska razvijenost vrlo upitna. Opet, činjenica da se mjesto javlja tek 1501. godine govori o tome da je župa najvjerojatnije osnovana ili krajem 14. ili početkom 15. stoljeća. Za sada nemamo niti arheoloških ostataka koji bi upućivali na kontinuitet mjesta u srednjem vijeku, a čini se da i crkva ne otkriva gotičke karakteristike. Vjerojatno je starija crkva i postojala, ali je bila razrušena jer je na današnjem mjestu crkva iz 1747. godine.¹⁶⁷

U popisu svećenika iz 1501. godine navodi se sljedeće: „*Michael plebanus in Thwrnyncz. Habet suspectam personam. Georgius capellanus suus.*“¹⁶⁸ Iz navedenog popisa razabiremo kako je svećenik u Trnincu Mihael uz kojeg je navedeno da ima sumnjivu osobu. To je još jedan u nizu prijestupa koji se na području međimurskih župa pojavljuju kao pravila, a ne kao iznimke. Što se pak tiče crkvene organizacije vidljivo je da uz svećenika u mjestu duhovnu službu vrši i kapelan Juraj te na temelju toga možemo zaključiti kako se radi o jednoj relativno stabilnoj župi, ali za nešto više podataka o samom mjestu nažalost nemamo.

¹⁶⁶ Josip Buturac, Popis župa, 102. ; Rački, Popis župa zagrebačke biskupije, 225. – 226.

¹⁶⁷ Tomislav Đurić, Feletar, Dragutin, Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske, 88.

¹⁶⁸ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 325

8. Visinske župe

8.1. *Sancti Georgii in Lopathycz*

Župa svetog Jurja već je bila spomenuta u prijašnjim poglavljima kao župa koju je moguće ubicirati u sljedeća dva naselja: Sveti Juraj na Bregu u Lopatincu (Lopathycz) te Sveti Juraj u Trnju. Za popis iz 1501. nije sporno da su dvije župe posvećene sv. Jurju, već je samo sporna činjenica da kada se u popisu iz 1334. pojavljuje sv. Juraj, da se ne zna da li ga treba ubicirati u Sv. Juraj na Bregu ili u Trnju. Kako se 1501. godine istoimena župa ne navodi titularom sveca, već se spominju mjesta *Lopathycz* te *Thwrnyncz*, uz prije navedeno objašnjenje, ovdje ćemo zauzeti tezu kako se župa sv. Jurja nalazila u Lopatincu (odnosno naselje Sveti Juraj na Bregu), dok se župa Sv. Jurja u Trnju nalazila u mjestu *Thwrnyncz*.

Samo ime naselja potječe od sveca zaštitnika svetog Jurja, a ime mjesta *na Bregu* označavalo bi i obrambenu i geografsku karakteristiku samog naselja. Ovdje se govori o mjestu u kojem je bila smještena župa, ali pošto je Lopatinec vjerojatno bio ekonomski i gospodarski prosperitetnije mjesto, već je 1501. godine središte župe bilo u Lopatincu.

Župa se dakle 1334. navodi titularom sveca kao *Sancti Georgii*, a 1501. navode se dva mjesta i to *Lopathycz* i *Thwrnyncz*. U istoimenoj župi spominje se svećenik Juraj i to: *Georgius plebanus in Lopathycz. Est negligens et sine confessione sunt mortui sui parochiani. Thomas prebendarius ibidem. Eg(zemptus)*.¹⁶⁹

Kao pomoćnik svećenika javlja se prebendar ili nadarbenik Tomo. Zanimljiv je nastavak koji govori kako je i ovaj župnik nemaran te da ne ispovijeda umiruće župljane. Iz samog spomena svećenika i njihova kratka opisa, vidimo da je ovo već treći primjer u župama u kojima su svećenici nemarni i zli te kako ne vrše svoje dužnosti, imaju vlastite sinove te su seksualni prijestupnici. Takvi navodi mogli bi označavati dosta udaljene župe od središta u Zagrebu gdje su svećenici očito iskorištavali svoje položaje na štetu duhovnog života župljana, a na svoja materijalna i tjelesna zadovoljstva. I u župi Sv. Juraj u Trnju jednako se tako navodi kako ima svog svećenika i jednog pomoćnika pa nam niti ovaj podatak o broju svećenika i njihovih pomoćnika te onda i o veličini župe ne pomaže u što točnijem ubiciranju prve župa iz 1334. godine.

¹⁶⁹ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 324.

Sveti Juraj se slavi kao svetac zaštitnik seljaka, seljačkih posjeda, sedlara, potkivača, kosača, oružara, rudara, zaštitnik konja i stoke te pomoćnik pri bolestima životinja, ali se i s druge strane slavi kao zaštitnik vitezova, konjanika i viteških redova. Lik svetog Jurja posebno je zanimljiv jer je u 11. stoljeću nastao motiv sveca u borbi protiv zmaja.¹⁷⁰ Ta simbolična legenda označava zmaja kao utjelovljenje zla i sotone, a sveca kao borca protiv svega zlog i nepriličnog. Na području Zagrebačke biskupije relativno je velik broj župa koje su posvećene dotičnom svecu.¹⁷¹ Ovaj podatak nas ne treba čuditi jer se s jedne strane radi o mitološkom liku utjelovljenom u kršćanskom svecu sv. Jurju čiji je kult izrazito raširen u Europi još od vremena Karolinga, a s druge strane njegova zaštita seljaka, seljačkih posjeda i sitnih obrtnika upućuje na seoska mjesta i manja naselja.

Kult sv. Jurja vrlo se usko dovodi u problematiku sa staroslavenskom i dalekoistočnom mitologijom. U tim su istraživanjima najbolje rezultate priopćili Vitomir Belaj, Radoslav Katičić, Juraj Belaj te Domagoj Vidović. Sam se sv. Juraj dovodi u vezu sa praslavenskom mitologijom boga Peruna koji se kod hrasta sukobljava sa Velesom u obliku zmaja.¹⁷² I sam datum slavljenja sveca, 23. Travanj, očito se dovodi u vezu sa buđenjem prirode i ponovnim radom na zemlji. U međimurskom srednjovjekovlju, uz sv. Jurja pojavljuje se i sv. Vid, što znači da se na ovim prostorima slavenska mitologija relativno čvrsto ukorijenila te dobila svoje supstitute u kršćanskim svecima. O svetom Vidu i povezanosti sa mitologijom rekli smo već kod obrade župe Bistrica. Najnovija istraživanja Jurja i Vitomira Belaja otvaraju mogućnost međimurskog trokuta slavenske mitologije pa onda ne čudi niti pojava svetog Jurja i svetog Vida na spomenutom prostoru.¹⁷³

¹⁷⁰ Leksikon svetaca, 203 – 204.

¹⁷¹ Anđelko Badurina, Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije, 574.

¹⁷² Vitomir Belaj, „Zeleni Juraj“ u svetoj zemlji“, *Studia Ethnologica*, vol 1, (1989.): 65 – 78., str. 65 – 66.; Domagoj Vidović, „Prilog proučavanju odraza svetačkog imena Juraj u hrvatskoj antroponimiji“, *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, br. 33, (2007.): 431 – 447.

¹⁷³ O najnovijim istraživanjima Vitomira i Jurja Belaja o slavenskoj mitologiji i kršćanskim zamjenskih svecima te o međimurskim mitološkim trokutima pogledaj više u : Juraj Belaj, Vitomir Belaj, *Sveti trokuti. Topografija hrvatske mitologije*, Zagreb, 2014.

8.2. *Sancte Marie Magdalene de Strigo*

Naselje Štrigova je, uz Čakovec, najvažnije središte srednjovjekovnog života Međimurja te se i u izvorima javlja uz sam bok Čakovcu, odnosno uvijek se kao dva središta javljaju Čakovec i Štrigova zajedno. Mogli bismo reći da je i jedno od najdokumentiranijih mjesta u srednjovjekovnom Međimurju i to zbog svoje crkvene, ali i gospodarske značajnosti.

Iako se u literaturi voli navesti kako se Štrigova prvi puta u pisanim dokumentima javlja već od 13. stoljeća¹⁷⁴, točno je kako je u 13. stoljeću sačuvan samo jedan spomen naselja i to 1271. godine kao *Castr. Strigo*.¹⁷⁵ Zapažamo kako je već od 1271. uz ime mjesta pridjev *castrum*, a pokazat ćemo dalje u tekstu kako se Štrigova razvijala tokom srednjega vijeka. Sljedeći direktni spomen je 1333. godine u ispravi kojom Karlo Robert dobiva posjede Štrigovu i Čakovec od Donka, sina Dominikova. Štrigova se u tom obliku navodi kao *castra nostra Strigow*.¹⁷⁶ Godine 1334., u ispravi Karla Roberta, opet se navodi kao *castra nostra Strigow*¹⁷⁷, a te iste godine, u popisu župa, kao *Sancte Marie Magdalene de Strigo*. Uz Prelog i Suboticu, Štrigova je treća župa koja se navodi i titularom sveca i imenom mjesta tako da u njezinu ubikaciju uopće ne možemo sumnjati. Već 1350. u već spomenutoj ispravi u kojoj Stjepan Lacković sa svojim sinovima dobiva Međimurje, opet se navodi kao *castra nostra*, no ovaj put u obliku *Oztrogo*.¹⁷⁸ Treba napomenuti da kada kralj Ludovik Anžuvina daruje posjed Međimurje, u ispravi navodi samo gradove Čakovec i Štrigovu, odnosno dva najveća središta. Čakovec se javlja kao administrativno i obrambeno središte nizinskog Međimurja, dok je Štrigova crkveno i gospodarsko središte brdovitog ili visinskog Međimurja. U ispravi iz 1376. godine u kojoj Ludovik ponovno dosuđuje Stjepanu Štrigovu, Čakovec i cijelo Međimurje, naselje se javlja kao *castra Oztrogow*.¹⁷⁹ U ispravi kralja Žigmunda Luksemburškog navodi se kao *Ztrigov* godine 1397.¹⁸⁰ U 15. stoljeću za naziv mjesta koriste se sljedeći oblici: Strygo, Strigo, Trygaw, Strydo, Ztrygow, Triga i Ztrygo.¹⁸¹ Godine 1405.

¹⁷⁴ Tomislav Đurić, Feletar, Dragutin, Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske, 71.

¹⁷⁵ Anđela Frančić, "Ojkonim Štrigova kroz stoljeća", *Folia onomastica Croatica*, br. 24., (2012): 37 – 58., str. 40. (dalje: Anđela Frančić, Ojkonim Štrigova kroz stoljeća, broj str.)

¹⁷⁶ CD, sv. 10., dok. 68.

¹⁷⁷ CD, sv. 10., dok. 111.

¹⁷⁸ CD, sv. 11., dok. 477.

¹⁷⁹ CD, sv. 15., dok. 135.

¹⁸⁰ CD, sv. 18., dok. 143.

¹⁸¹ Anđela Frančić, Ojkonim Štrigova kroz stoljeća 42.

Štrigova dolazi u ruke Celjskih i od tog će se vremena početi razvijati kao kultno rodno mjesto svetog Jeronima.¹⁸²

Prema navedenim spomenima mjesta, jasno je da se u pisanim dokumentima 14. i 15. stoljeću zaista radi o središtu gornjeg Međimurja. Možda je glavni razlog upravo središte crkvene organizacije, jer se u 15. stoljeću već počinje isticati kult sv. Jeronima, a Štrigova (Stridon) kao mjesto njegova rođenja. Godine 1334. navodi se župa *sancte Marie Magdalene de Strigo*, a u popisu iz 1501. godine samo kao *Strigo*.¹⁸³ Pošto je Štrigova kao crkveno središte imalo svoju župu u kontinuitetu, a i naselje se prema pisanim dokumentima razvijalo proporcionalno s velikaškim rodovima, vjerojatno je u samom mjestu postojala i crkva Marije Magdalene koja je obnašala župnu ulogu. Marija Magdalena zaštitnica je i bačvara i kožara, tkalaca vune i proizvođača rukavica, vinogradara i trgovaca vinom, ljevača olova te zaštitnica protiv nevremena i protiv gamadi.¹⁸⁴

Očito je upravo zaštita na zagovor u očuvanju proizvodnje vina odredila zaštitnicu župe jer je Štrigovsko područje zbog svojeg zemljopisnog položaja i određenja zaista povoljno za uzgoj vina te dalje za prodaju trgovinom. O tome svjedoči i dokument u kojemu Ludovik Anžuvina daruje Stjepanu Lackoviću, erdeljskom vojvodi, gradove Štrigovu i Čakovec (*Oztrogo et Chaakturnya*) i to kako navodi *cum eorum omnibus utilitatibus, videlicet villis populosus et desertis, ecclesiis et capellis in iisdem habitis et constructis, vineis, silvis, nemoribus, relictis, fluviiis, piscinis, piscaturis, terris arabilibus.....salva solummodo possessione Johannis dicti Chuz*.¹⁸⁵ Kada se navodi Štrigova, ona predstavlja centar „visinskih župa“, ali i naselja, pa se osim u Štrigovi vinogradarstvo razvijalo i u Svetom Martinu na Muri, Murskom Središću i Podturnu o čemu svjedoči i titulari tih obližnjih mjesta, koji su svi posvećeni svetom Martinu. I već spomenuti geografski smještaj Štrigove imao je značajnu ulogu u razvoju samog mjesta pa je osim crkvene i gospodarske organizacije mjesto imalo i dobro osiguranu obrambenu funkciju jer je na brdu Štrigovčaku, južno od crkve svetog Jeronima iz 15. stoljeća postojala utvrda poradi obrane mjesta.¹⁸⁶

¹⁸² Josip Buturac, „Iz povijesti Štrigove i Racke Kaniže,“ *Hrvatska književna revija – Časopis za književnost i kulturu. Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda*, br. 18., (1984): 29 – 36., str. 33.

¹⁸³ Josip Buturac, Popis župa, 102. ; Rački, Popis župa zagrebačke biskupije, 225. – 226.

¹⁸⁴ Leksikon svetaca, 268.

¹⁸⁵ CD, sv. 11., dok. 477.

¹⁸⁶ Tomislav Đurić, Feletar, Dragutin, Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske, 71 – 74.

Za župnu crkvu znamo kako je izgledala i na kojem je mjestu bila sagrađena, zahvaljujući istraživanju Anđele Horvat. Crkva je bila smještena u središtu mjesta na povišenom položaju, a prvobitno je bila jednobrodna sa gotičkim svetištem koje podupiru četiri stupnjevana kontrafora. Samo svetište crkve svođeno je gotičkim, krstastim svodom, a nosi ga osam konzola sa dva zaglavna kamena. Prozori su gotičke arhitekture sa očuvanim trolistom pri samom vrhu. Na zaglavnom kamenu isklesana je Kristova glava, a na drugom reljef Marijine glave.¹⁸⁷

Zanimljivo je uočiti kako Štrigova u crkvenom smislu posjeduje župnu crkvu, ali i drugu koja je izgrađena za vrijeme vladavine Celjskih. Čini se kako je utjecaj grofova Lackovića i Celjskih zaista bio presudan u razvoju crkvenog i gospodarskog uzleta srednjovjekovnog Međimurja. Bedeković navodi kako je porodica Celjskih dala sagrađiti crkvu sv. Jeronima i to sljedećim riječima: „*Fredericus Ciliae, Ortenburgae et Zagoriae Comes, ac Regni Slavoniae banus*, 1448.“ Bedeković navodi kako je kako je crkva još uvijek imala natpis s pismenima gotičkog karaktera.¹⁸⁸ Iz navedenih konstatacija uočavamo da je upravo za vrijeme Celjskih počeo jačati kult svetog Jeronima, a on će svoj vrhunac dosegnuti u 17. i 18. stoljeću. Već na zemljovidu *Tabula Hungariae* iz 1528., dakle nepunih 30 godina od objave popisa župa i svećenika, pojavljuje se toponim *Strigo* uz koji stoji „*natiuus locus St Hyeronimi*“¹⁸⁹ (Prilog br. 5). Pavlin Josip Bedeković taj će kult popularizirati svojim djelom u drugoj polovici 18. stoljeća s tezom o Štrigovi kao mjestu rođenja sv. Jeronima.

¹⁸⁷ Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 62 – 63.

¹⁸⁸ Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 55.

¹⁸⁹ Anđela Frančić, Ojkonim Štrigova kroz stoljeća, 43.

radnjom želio potaknuti vjernike na kontinuirano pohađanje svetih misa i obilazak crkve, a za uzvrat su vjernici od pape dobili oprost od pet godina koji su mogli zaraditi na blagdan svetog Jeronima. Treba napomenuti kako ovakva praksa nije bila tipična samo za Celjske jer su i ostale plemićke obitelji gradile svoje zadužbine za spas duše te od pape tražile podjelu oprosta.¹⁹¹ Odabir mjesta u Štrigovi zasigurno govori o već spomenutoj važnosti i daljnjem razvoju kulta svetog Jeronima. Upravo je Štrigova jedino mjesto u međimurskoj crkvenoj organizaciji koje osim župne crkve u naselju ima još jednu filijalnu crkvu oko koje se razvija određeni kult i to najvjerojatnije puno jači od zaštitnog titulara Marije Magdalene.

U popisu svećenika iz 1501. godine navodi se sljedeće: „*Mathias plebanus in Strigo. Leonardus capellanus eiusdem, vagus est, III. habet pueros. Prebendarii ibidem: Gaspar, Martinus et Mathias. No(n solvunt).*“¹⁹² U Štrigovi je glavnu svećeničku službu službovao Matija sa svojim pomoćnikom, kapelanom Leonardom. Uz Leonardovo ime dopisano je kako je skitnica te da ima trojicu sinova. Ovo je još jedan u nizu „prekršaja“ koji su označeni u međimurskom arhidakonatu, a koji nisu nikakva novost u već obrađenim župama. Uz svećenika i kapelana, spominju se još tri svećenika koji obnašaju duhovnu službu, a to su Gašpar, Martin i Matija. Ovo je zasigurno najveća župa na cijelom području Međimurju, ali treba napomenuti kako je za razliku od Bistreca ona bila najjača u smislu crkvene organizacije i kulta svetog Jeronima te pokroviteljstva Hermana Celjskog, dok je Bistrica bila najjača prema teritoriju na kojem je djelovala crkvena služba bistričkih svećenika.

Iz navedenih izvora i literature sasvim je lako zaključiti kako se radi o najjačem i najrazvijenijem crkvenom središtu srednjovjekovnog Međimurja pa se uz bok Čakovcu, Štrigova uvijek javlja kao *castrum*, ali je za razliku od Čakovca koji se prvobitno razvija kao ekonomsko i gospodarsko središte, prvotna uloga Štrigove crkvena organizacija i ustrojstvo.

¹⁹¹ Tomislav Matić, „Hodočasnički oprosti i izgradnja crkava u zagrebačkoj biskupiji u 15. stoljeću“, *Croatica Christiana Periodica*, vol. 38, no. 73., (2014): 13 – 33., str. 17.

¹⁹² Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 324.

8.3. *Sancti Marci*

Župa sa titularom svetog Marka spominje se prvi puta u popisu iz 1334. godine, a u kontinuitetu postojanja javlja se i 1501. godine sa istim nazivom *sancti Marci*.¹⁹³ Pošto se niti jedna druga župa ne titulira titularom svetog Marka, dotična se župa ubicira u mjesto Selnica. Mjesto se u izvorima spominje samo u ova dva navedena popisa što znači da ekonomski ili gospodarski nije bilo od izrazitog značaja, ali prema popisu župa jasno je da je crkveni kontinuitet na ovome mjestu postojao. Sveti Marko inače je zaštitnik zidara, građevinskih radnika, staklara, brojača stakla, bilježnika, pisara i pletača košara, pomoćnik za dobro vrijeme i dobru žetvu, protiv tuče i grmljavine i protiv iznenadne smrti.¹⁹⁴ Njegova zaštita i kult vezani su uz Veneciju, no i u zagrebačkoj biskupiji imali vrlo mali broj župa s dotičnim svecem¹⁹⁵, što bi moglo ići u prilog komunikaciji ili pak trgovačkim vezama.

O crkvi svetog Marka Anđela Horvat piše sljedeće: „Danas je bez naročitih osobitosti, kako u pogledu arhitekture, tako i u pogledu inventara. Ova crkva smještena na izbrežini među pitomim brežuljcima – ima poligonalno svetište, pačetvorinastu lađu, uza zapadno pročelje zvonik poduprt na uglovima stepenovanim kontraforima, a sa svake strane po jednu prigrađenu kapelu, tako da tlocrt crkve sada ima oblik križa, te uz južnu kapelu do svetišta sakristiju. Temeljita barokizacija znatno je izmijenila izgled ovog objekta, i on jedva odaje svoje dugo postojanje.“¹⁹⁶ No ipak, već samo rečenicu dalje autorica navodi kako jezgra crkve ima proporcije gotičke seoske arhitekture, odnosno malo svetište s poligonalnim svršetkom uz četverougaonu lađu.¹⁹⁷ Đurić i Feletar mišljenja su kako je crkva građena negdje u drugoj polovici 15. stoljeća¹⁹⁸, što je vjerojatno i točno uzmemo li u obzir masovni val izgradnje i dogradnje crkava u drugoj polovici 15. stoljeća u cijelom Međimurju.

U najnovije vrijeme samu crkvu je obradila Marijana Korunek te je navela kako crkva predstavlja nezaobilazni segment u formiranju jasnije slike kasnosrednjovjekovne sakralne

¹⁹³ Josip Buturac, Popis župa, 102. ; Rački, Popis župa zagrebačke biskupije, 225. – 226.

¹⁹⁴ Leksikon svetaca, 270.

¹⁹⁵ Anđelko Badurina, Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije, 574.

¹⁹⁶ Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 56.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Tomislav Đurić, Feletar, Dragutin, Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske, 83.

arhitekture na području Međimurja.¹⁹⁹ Župa se sve do 1650. godine navodi samo titularom svetog Marka, dok se navedene godine prvi puta ona i ubicira i to kao *S. Marci in Zelnica*²⁰⁰. Autorica pobija tezu kako je crkva nevažna za kasnosrednjovjekovnu umjetnost Međimurja te navodi sljedeće: „Već na prvi pogled jasno je da je današnja crkva najvećim dijelom očuvala svoju srednjovjekovnu jezgru, da je u baroknom periodu i krajem 19. ili početkom 20. stoljeća dobila bočne kapele i sakristiju čime je formiran današnji tlocrt u obliku križa.“²⁰¹ Nadalje navodi kako se na temelju nalaza kasnogotičkog portala na južnom zidu lađe, uglavnom kamenja na lađi i zvoniku te kontrafora na zvoniku, sama izgradnja lađe i zvonika može smjestiti u gotički period.²⁰²

Na temelju istraživanja Marijane Korunek i dokumentiranja nalaza možemo zaključiti kako je razvoj župe i crkvene građevine u Selnici zasigurno bio na visokom nivou. Pošto nemamo nikakvih pisanih izvora o samom razvoju mjesta u srednjem vijeku, morat ćemo ovakav zaključak temeljiti na arheološkim nalazima i analizama povijesti umjetnosti. Znamo jedino da je 1592. godine u Selnici bilo smješteno gazište na rijeci Muri, što znači da je ipak nekakav minimalan ekonomski prosperitet postojao.²⁰³

U popisu iz 1501. godine sačuvao se sljedeći navod za župu: „*Martinus plebanus sancti Marci. Negligens est. Leonardus presbiter ibidem, totus vagus, habet III. pueros.*“²⁰⁴ U Selnici svećeničku službu obavlja Martin za kojeg se navodi kako je nemaran, vjerojatno kao i prethodni svećenici u obavljanju duhovnih aktivnosti. Uz njegovo ime navodi se i nekakav Leonard koji isto obavlja svećeničku službu uz Martina, ali je uz njegovo ime nadopunjen navod kako je skitnica (*totus vagus*) te kako ima tri sina.

¹⁹⁹ Marijana Korunek, „Župna crkva svetog Marka u Međimurskoj Selnici“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, br. 1, (2011): 239 – 252., str. 239. (dalje: Marijana Korunek, Župna crkva svetog Marka u Međimurskoj Selnici, broj str.)

²⁰⁰ Marijana Korunek, Župna crkva svetog Marka u Međimurskoj Selnici, 240.

²⁰¹ Marijana Korunek, Župna crkva svetog Marka u Međimurskoj Selnici, 244.

²⁰² Marijana Korunek, Župna crkva svetog Marka u Međimurskoj Selnici, 247.

²⁰³ Nataša Štefanec, Heretik njegova veličanstva, 168.

²⁰⁴ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 325.

Ovo je već drugi primjer za svećenika koji obavlja službu, a ima tri sina. Stjepan Razum navodi kako je Leonardovo ime u popisu precrtano te donosi zaključak kako se najvjerojatnije radi o preseljenju dotičnog župnika negdje oko 1501. godine.²⁰⁵

Svakako treba uzeti u obzir i činjenicu da je razlog precrtavanja zabunom ponovljeno Leonardovo ime, jer se isti svećenik sa trojicom sinova pojavljuje i kao kapelan u župi u Štrigovi. Iako nemamo pisanih izvora o samom razvoju mjesta, jasno je da su dvojica svećenika bila potrebna ukoliko se radilo o većoj koncentraciji vjernika što je vjerojatno bio slučaj u navedenom mjestu. Ukoliko pak uzmemo u obzir činjenicu da je svećenik Leonardo zabunom dopisan uz navedeno ime, tada dobivamo sasvim drugu sliku koja ne ide u prilog ekonomskoj i gospodarskoj razvijenosti naselja pa onda i župe sa samo jednim svećenikom.

²⁰⁵ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 389.

8.4. *Sancti Martini Superioris*

Sveti Martin najučestaliji je svetac koji se pojavljuje u titularima međimurskih župa pa u prvom popisu nalazimo čak četiri župe posvećene dotičnom svecu koje se pojavljuju kao *Sancti Martini*, *Sancti Martini* i *Due ecclesie sancti Martini*. Godine 1501. slika postaje nešto jasnija pa župe posvećene sv. Martinu dobivaju i svoju ubikaciju te se jedna župa smješta u *Zredysche*, jedna župa u *Thurren*, a jedna se navodi samo oznakom *Superioris*.²⁰⁶ Uočavamo da se jedna župa posvećena svecu najvjerojatnije ugasila u vremenskom razmaku od 1334. do 1501. godine, a župa koja se označava pridjevom *superioris* je najsjevernija međimurska župa, smještena u naselje Sveti Martin na Muri. Iz naziva mjesta uočavamo kako je crkveni titular postao model za sam naziv mjesta, a ono je bilo definirano i hidronimskom oznakom „na Muri“. Radi se dakle o naselju koje se prvenstveno razvijalo zahvaljujući pogodnoj blizini rijeke Mure, ali je takav smještaj mogao biti i uzrokom brojnih prirodnih neprilika poput poplava.

Sveti Martin na Muri bio je izvor teorija starije historiografije kako je sakralna arhitektura u Međimurju zasigurno postojala već od 11. stoljeća. Naime, radi se o jednom kamenom ulomku sa uklesanom godinom 1?68. Problem je bio u čitanju drugog broja godine jer je oštećenje nastalo vremenskim protokom omogućavalo različite interpretacije. Tako je Kukuljević u svojem obilasku međimurskih crkava ustanovio kako se radi o 1068. godinu, no njegovu teoriju pobili su Ljubo Karaman i Anđela Horvat, ustanovivši kako se zaista radi o 1468. godini.²⁰⁷ Navedena godina sačuvala se na jednoj od ukrasnih konzola koje se nalaze na kasnogotičkom mrežastom svodu u poligonalnom svetištu.²⁰⁸ Iako se godina 1468. ne doima toliko impresivno kao 1068. ipak valja reći kako je očuvanost kamenog ulomka sa označenom godinom zaista rijetki nalaz na području međimurskih srednjovjekovnih župa koji još jednom potvrđuje već spomenuto objašnjenje o izgradnji i pregradnji drvenih crkava u 15. stoljeću.

Uz navedeno mjesto, u kanonskim je vizitacijama iz 1779. godine navedeno sljedeće: „*quo post excidium Templariorum quorum hac fuisse traditur.*“²⁰⁹ Dosad nije sačuvan niti jedan

²⁰⁶ Josip Buturac, Popis župa, 102. ; Rački, Popis župa zagrebačke biskupije, 225. – 226

²⁰⁷ Ljubo Karaman, O umjetnosti srednjega vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, 131., Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 49.

²⁰⁸ Tomislav Đurić, Feletar, Dragutin, Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske, 81 – 82.

²⁰⁹ Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 50.

izvor koji bi upućivao na Templarski red u navedenom mjestu pa stoga ovu informaciju treba uzeti uz veliku dozu opreza. S druge strane radi se o 1779. godini, što znači da je ovaj podatak mogao služiti za nekakve legitimacijske ili tradicijske svrhe u smislu crkvene organizacije u Svetom Martinu na Muri. Uz sve navedeno, činjenica jest da je spomenuta crkva s očuvanom godinom župna, a ne templarska crkva, tako da zapravo pravih saznanja o ovome navodu nemamo. Zanimljivo je kako se uz crkvu i naselje veže i postojanje malteških vitezova ivanovaca jer je na jednom zaglavnom kamenu sa grbom urezan malteški križ.²¹⁰ Niti za ovu tvrdnju nema potvrdnih podataka, osim navedenog arheološkog materijala, tako da ćemo ostati pri tvrdnji kako je crkva u naselju bila župna crkva, a ne templarska ili ivanovska. Ipak, ti podaci u sebi skrivaju objašnjenje kako se radilo o važnoj župi sa jakom crkvenom organizacijom u duhovnom i materijalnom smislu.

Samo naselje u izvorima se pojavljuje u već navedenom obliku titularom sveca, dok se župa pod nazivom *S. Martini in Komory* spominje tek 1650. godine.²¹¹ Da je riječ o izrazitoj dugoj tradiciji življenja na ovom području ide u prilog i arheološki materijal, točnije pronađene s – karičice, datirane u 11. stoljeće u grobovima pored navedene župne crkve.²¹² Očito je kontinuitet naseljenosti postojao od razdoblja ranog srednjeg vijeka, a samo naselje svoju je mogućnost razvoja i prosperiteta zahvalilo jakoj crkvenoj organizaciji te mogućoj vezi sa srednjovjekovnih viteškim redovima (očito je ta svijest najjača bila u vrijeme baroka i prosvjetiteljstva te je doprinijela jačoj organizaciji samog naselja). Uz navedene podatke, župna crkva Svetog Martina na Muri u svojem je svetištu sačuvala gotičku formu kao i već obrađene crkve u Nedelišću i Štrigovi. Kao takva, vrijedan je spomenik kasnosrednjovjekovne gotičke arhitekture na području Međimurja i jedan od rijetkih u kontinentalnoj Hrvatskoj sa očuvanom godinom izgradnje.

Kult svetog Martina biskupa proširio se na ova područja iz susjedne Austrije i Njemačke, a kao zaštitnik javlja se u zagovoru vojnika, konjanika, konja, kovača, tkalaca, kovača oružja, tkalaca, trgovaca suknom i krojača, mlinara, pastira i četkara, vinogradara i bačvara, putnika i hotelijera, siromaha, prosjaka i zatvorenika, domaćih životinja, a zaštitnik je i kod osipa kože,

²¹⁰ Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 65.

²¹¹ Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 64.

²¹² Marijana Korunek, „Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, br. 33/34, (2009/2010.): 113 – 130., str. 113.

zmijskog ujeda i kod dobre žetve.²¹³ Samo patronatstvo sveca širokog je spektra, a i njegova su svetišta zaista brojna u zapadnoj Europi od kuda su se proširila i na srednjovjekovnu Slavoniju.²¹⁴ Čini se da je ipak tradicija i uzgoj vina u brdovitim područjima gornjeg Međimurja razlog zašto se župe posvećuju svetom Martinu, odnosno sve tri župe koje se javljaju u drugom popisu župa, smještene su u gornjem Međimurju, na relativno kratkoj udaljenosti.

Što se tiče popisa svećenika, 1501. godine navodi se sljedeće: *Elias plebanus sancti Martini Superioris. Negligens est.*²¹⁵ Kao župnik u Svetom Martinu na Muri navodi se dotični Ilija uz čije je ime opet nadodano kako je nemaran, što nas već sad upućuje na činjenicu da se zaista radilo o praksi u nemarnosti izvršavanja duhovne službe, a ne o iznimkama. Zanimljivo je kako je razvoj župe uvjetovan pozivanjem na tradiciju viteških redova, ali je očito geografska uvjetovanost brežuljkastog terena bila razlogom pojave samo jednog svećenika, bez dodatnih pomoćnika ili altarista. Čini se da se radilo o teritorijalno manjoj župi, ali sa čvrstom tradicijom i identitetom u vidu svetačkog kulta.

²¹³ Leksikon svetaca, 275.

²¹⁴ Više o svetomartinskoj baštini Međimurja vidi u : Antonija Zaradija Kiš, Svetomartinska baština Gornjega Međimurja: po antičkim tragovima do „martinske himne“, *Narodna umjetnost*, br. 50/2., (2013): 148 – 172.

²¹⁵ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 325.

8.5. *Sancti Martini in Zredysche*

Župa u Murskom Središću pojavljuje se i 1334. godine kao *Sancti Martini* i 1501. godine kao *Sancti Martini in Zredysche*.²¹⁶ Župa iz prvog popisa navodi se samo titularom sveca, ali već u drugom popisu dobiva i ubikaciju u mjesto Središće, odnosno današnje mjesto Mursko Središće. Uz Svetog Martina na Muri, ovo je druga župa posvećena istom svecu i to na relativno kratkoj udaljenosti na području Međimurja. Očito se radilo o razvijenom vinogradarskom kraju, o čemu svjedoči i kult sveca i već spomenuta darovnica za Štrigovu u kojoj se daruju i vinogradi. Kult svetog Martina očito je bio najslabiji u Središću jer se 1650. godine župa navodi samo kao Mura Zerdisel, a s kraja 17. stoljeća sačuvan je podatak kako je prvotna crkva svetog Martina stradala, možda od poplave ili požara, a zamijenila ju je nova sa titularom sv. Ladislava i Stjepana. Kiš navodi kako je sam kult svetog Martina prvotno povezan sa nadolazećim viteškim redovima na ova područja u 12. i 13. stoljeću, odnosno da je pojava redova omogućila jače i bolje učvršćivanje svetomartinskog kulta.²¹⁷

Sam naziv mjesta povezan je sa srijedom, što znači da se najvjerojatnije srijedom odvijao sajam. To je uz Nedelišće i Suboticu već treće naselje na području Međimurja koje svoj naziv duguje sajmenom danu u tjednu. Pomađareni međimurski ojkonim za naziv mjesta glasio bi *Muraszerdehely*, od čega se razabire *szerda*, odnosno srijeda.²¹⁸ Prije 1501. godine ne spominje se naziv mjesta, ali kontinuitet crkvene organizacije te terenske odlike prostora i udaljenost od susjednih sela, daju naslutiti kako se radilo o manjoj župi. Ipak, treba naglasiti kako je u Središću postojalo gazište na Muri već 1592. godine koje je mjestu omogućilo bolji ekonomski prosperitet.²¹⁹ Mjesto je i na temelju trgovačke rute moglo vrlo dobro prosperirati jer je cesta iz Varaždina prolazila kroz Čakovec do Murskog Središća pa prema Ugarskoj, odnosno naselju Tornviszentmiklós.²²⁰

²¹⁶ Josip Buturac, Popis župa, 102. ; Rački, Popis župa zagrebačke biskupije, 225. – 226.

²¹⁷ Antonija Zaradija Kiš, Svetomartinska baština Gornjega Međimurja: po antičkim tragovima do „martinske himne“, Narodna umjetnost, br. 50/2., (2013): 148 – 172., str. 154. (dalje: Antonija Zaradija Kiš, Svetomartinska baština Gornjega Međimurja: po antičkim tragovima do „martinske himne“, broj str.)

²¹⁸ Anđela Frančić, Orsolya Žagar Szentesi, „Međimurska ojkonimija na mađarski način“, 68.

²¹⁹ Nataša Štefanec, Heretik njegova veličanstva, 168.

²²⁰ Čoralić, Put, putnici, putovanja, 209.

Svi navedeni podaci od sajmenog dana, gazišta pa do cestovne povezanosti i crkvenog kontinuiteta na temelju dvaju popisa, govore o činjenici kako se nije radilo o bezvrijednom mjestu te da je ekonomski i gospodarski zasigurno postojao napredak kroz 15. i 16. stoljeće.

U popisu svećenika iz 1501. godine, za župu svetog Martina u Murskom Središću navodi se sljedeće: „*Ambrosius plebanus sancti Martini in Zredyschye. Negligens est. Habet personam suspectam. Georgius capellanus eiusdem.*“²²¹

Iz ovog navoda razabiremo kako je župnik u Središću Ambrozije, a uz njegovo je ime napisano kako je nemaran, što je još jedan u nizu dodataka uz svećenička imena, ali se i navodi kako ima, odnosno kako drži u svojoj kući nekakvu sumnjivu osobu. Uz svećenika Ambroza naveden je i njegov pomoćnik, kapelan Juraj. Župa sa jednim svećenikom i jednim kapelanom spada u kategoriju srednje razvijenih župa koje imaju relativnu dugu crkvenu i duhovnu tradiciju, ali naselje samo po sebi ne predstavlja nikakvo lokalno središte.

²²¹ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 325.

8.6. *Sancti Martini in Thurren*

Župa u Podturenu, ili kako se navodi u izvorima u Turenu, treća je župa posvećena svetom Martinu koja se javlja i u prvom i u drugom popisu. U prvom popisu spominje se samo kao *Sancti Martini*, dok se već 1501. godine župa javlja i sa titularom sveca, ali i u samo mjesto, odnosno *Thurren*.²²² Titular svetog Martina opet ukazuje na očitu popularnost i svetački identitet biskupa iz Toursa, ali vjerojatno i na moguću pojavu vinogradarstva u navedenom području pošto je župa vrlo blizu ostalim župama posvećenima svetom Martinu. Sam naziv mjesta moguće je povezati sa tornjem (*turen*)²²³, odnosno vjerojatno je u srednjem vijeku na mjestu centra Podturena stajao nekakav toranj oko kojeg se razvilo mjesto. Je li stvarno postojala nekakva građevina osim gotičke crkve za sada ne znamo, no očito da je sama etimologija naselja povezana upravo sa obrambenim karakterom tornja. Iako danas Podturen spada u sferu granice Donjeg i Gornjeg Međimurja, po svojim je karakteristikama zasigurno puno bliži našoj kategoriji „visinskih župa“.

Da se radi o važnoj župi govori i činjenica o sačuvanim gotičkim karakteristikama župne crkve u Podturenu, osobito gotičkog svetohraništa. Ljubo Karaman smatra kako gotičko svetohranište župne crkve spada među najljepše primjere sjeverozapadne kasne gotike 15. stoljeća,²²⁴ a očito je da bi takvo svetište imala važna i dobro organizirana župa kakva je najvjerojatnije bila svetog Martina u Podturenu. O navedenoj crkvi Feletar i Đuričić pišu sljedeće: „To je jedna od rijetkih sakralnih građevina u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u kojoj je gotičko graditeljstvo zasjalo punom raskoši, podarivši i današnjem našem nasljeđu prekrasno i poligonalno gotičko svetište, te osobito vrijednu kamenu kustodiju... Najvrjedniji dio je originalno i kompletno očuvano gotičko svetište crkve, koje je izvana poduprto sa četiri stupnjevana kontrafora (karakterističnih za gotičko graditeljstvo). Na jednom od kontrafora naslikane su dvije idilične sunčane ure.“²²⁵ Na gotičkom svetištu pronađeni su i biljni motivi poput loze, a loza s grozdovima pojavljuje se i na dvjema od šest konzola.²²⁶ Osim patronatstva svetog Martina i brežuljkastog kraja, loza s grozdovima javlja se kao biblijski

²²² Josip Buturac, Popis župa, 102. ; Rački, Popis župa zagrebačke biskupije, 225. – 226

²²³ Anđela Frančić, Orsolya Žagar Szentesi, „Međimurska ojkonomija na mađarski način“, 71.

²²⁴ Ljubo Karaman, „O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji“, *Historijski zbornik*, broj 1-4, (1948): 103 – 131., str. 107.

²²⁵ Tomislav Đurić, Feletar, Dragutin, Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske, 88 – 89.

²²⁶ Anđela Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, 71 – 72.

motiv, no moguće je da je povezana i s već navedenom vinogradarskom tradicijom navedenog područja.

Sama crkva važan je pokazatelj kulta svetog Martina, a poseban je značaj donacija Ulrika II. Celjskog i Jana Vitovca, koji su 1451. donirali sredstva za izgradnju crkvenog zvona.²²⁷ Ovaj podatak još je jedan u nizu pokazatelja povezanosti kršćanske svetačke tradicije i grofova Celjskih te ulaganje u crkveni i duhovni prosperitet međimurskih župa. Donacija zvonika ukazuje na njegovanje kulta svetog Martina upravo u Podturenu, koje je prema svim karakteristikama bilo razvijeno crkveno središte.

U popisu svećenika iz 1501. godine, za navedeno župu stoji sljedeće: „*Ambrosius plebanus sancti Martini in Thurren. Habet personam suspectam. Habet duos capellanos. Vrbanus capellanus suus.*“²²⁸ Svećenik Ambrozije župnik je župe svetog Martina u Turenu (Podturenu), a kao i župnik u Murskom Središću, i on u svojem boravištu drži sumnjivu osobu. Nakon njegova imena navodi se kako ima dva kapelana, odnosno pomoćnika u svojoj službi, a nakon toga spominje se samo kapelan Urban. Stjepan Razum navodi kako je Ambrozijevo ime podcrtano i iznad njega je dopisano ime svećenika Antuna. Njegova pretpostavka kazuje kako je Ambrozije napustio dotičnu župu, a zamijenio ga je svećenik Antun i to već negdje oko 1501. godine. Isto tako Razum pretpostavlja kako je naknadni upis župnika Antuna pa tako i duhovnih pomoćnika, razlog da se pretpostavlja kako su neimenovani kapelani zapravo novi pomoćnici novog župnika Antuna.²²⁹

²²⁷ Antonija Zaradija Kiš, Svetomartinska baština Gornjega Međimurja: po antičkim tragovima do „martinske himne“, 155.

²²⁸ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 325

²²⁹ Stjepan Razum, Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine, 332.

9. Zaključak

Na temelju obrađenih župa i dostupnih izvora te njihove analize, možemo zaključiti kako su se župe na području Međimurja u srednjem vijeku razvijale na tri razine.

Prva razina, ujedno i ona koja je najdokumentiranija i najprosperitetnija je razina koja uključuje razvoj župe i gospodarski i ekonomski razvoj mjesta. U tu kategoriju spadao bi Čakovec, Prelog i Nedelišće, dakle najrazvijenije „nizinske župe“. Njihov razvoj prvenstveno je ekonomskog karaktera te je povezan sa trgovačkim putovima, plovnim putovima, doseljnjem *hospita* te odabirom mjesta kao središta velikaških rodova, u prvom redu Lackovića i Celjskih. Čakovec se razvijao kao administrativno središte, a župu u Mihovljanu i pavlinski samostan u Šenkovcu dodatno su potpomagale plemićke porodice. Prelog se razvijao kao i Nedelišće na gospodarskoj razini, zahvaljujući sajmištu, trgovini i mitnicama. Stoga, te su tri župe tipičan primjer kako je ekonomski rast uvjetovao poboljšanje materijalnih i duhovnih uvjeta pojedinih župa, što se očitovalo u izgradnji crkava i postavljanjem novih službenika u pojedine župe.

Druga razina razvoja župa je ona koja je prvenstveno uvjetovana crkvenim razvojem, dok ekonomski napredak stagnira ili je neprimjetan u odnosu na prije spomenuta naselja. Primjeri spomenutih mjesta jesu Bistrec (Donji Vidovec), Štrigova te Sveti Martin na Muri. Bistrec, jedina župa u istočnom Međimurju, svoj razvoj duguje prvenstveno činjenici da na spomenutom području nije postojala niti jedna župa prije Preloga pa je splet okolnosti omogućio župi sv. Vida da postane teritorijalno najrasprostranjenija župa, obuhvaćajući nekoliko današnjih naselja. S druge strane ekonomski razvoj mjesta nije nam zabilježen, niti imamo kakvog spomena da se radilo o nekakvom središtu istočnog Međimurja. Jedino što možemo kazati jest da se župa Bistrec razvijala isključivo na crkvenoj razini, bez većeg ekonomskog prosperiteta. Drugi primjer jest Štrigova koja svoj ubrzani razvoj od početka 15. stoljeća duguje činjenici kako je samo mjesto smatrano rodnim gradom sv. Jeronima. Sama poveznica sa antičkim Stridonom razvila je sakralnu graditeljsku djelatnost grofova Celjskih pa je Štrigova uz župnu crkvu dobila i crkvu posvećenu svetom Jeronimu. Oprost koji je papa podijelio svim vjernicima koji posjete spomenutu crkvu 1447. godine, samo je dodatno pojačao crkveni status mjesta. Štrigova je ovisila o Celjskima i razvoju duhovnog života unutar same župe, ali samo mjesto nije niti približno moglo gospodarski i ekonomski parirati donjomeđimurskim župama. Ako je gospodarstva i bilo, radilo se vjerojatno o vinogradarstvu

o čemu možda svjedoče protektorati pojedinih svetaca zaštitnika župa. U tu kategoriju mogli bismo ubrojiti i Sveti Martin na Muri, odnosno župu koja se u ranom novom vijeku dovodila u vezu sa templarima i ivanovcima. U crkvi sv. Martina pronađen je i kameni ulomak sa godinom izgradnje crkve pa je raskošno gotičko svetište zasigurno plod crkvenog utjecaja zasnovanog na antičkoj, ranosrednjovjekovnoj i viteško – redovničkoj tradiciji. Mjesto kao takvo nemam veliki ekonomski značaj te se najvjerojatnije radi o sitnim gospodarstvenicima, vinogradarima.

Treća razina župa jesu one župe koje nisu niti ekonomski niti crkveno prosperirale u razmaku od prve pojave 1334. pa do 1501. godine. U tu skupinu valja ubrojiti Podbrest, Macinec, Belicu, Lopatinec. Zanimljivo je kako je župa u Podbrestu jedina koja se 1501. godine javlja kao ukinuta župa ili župa bez svećenika, a o samom mjestu nemamo nikakvih izvora koji bi upućivali na razlog tome. Vjerojatno se radilo o mjestu bez ekonomskog prosperiteta, a župa je bila priključena većoj obližnjoj župi. Ostale župe ne spominju se u izvorima, ali prema arhitekturi pojedinih crkava i prema popisu svećenika, vidljivo je kako se zaista radi o manjim sredinama koje su najvjerojatnije predstavljale one najniže oblike crkvene organizacije. Ako se i navode u izvorima, spominje se samo crkveni titular, a uz sama mjesta veže se minimalna gospodarska važnost i značajnost.

Što se tiče crkvene arhitekture, valja napomenuti kako je preobrazba međimurskih crkava od drvenih crkvice u jednobrodne kamene, kasnosrednjovjekovne crkve bila uvjetovana graditeljskom djelatnošću grofova Celjskih, najvjerojatnije utjecajima klesarske radionice iz Ptuj. Radi se o crkvama iz 15. stoljeća koje su većinom jednobrodne crkve sa svođenim gotičkim svetištem koje je do danas ostalo sačuvano u Nedelišću, Sv. Martinu na Muri, Štrigovi i Podturenu.

Na kraju možemo zaključiti kako su se župe u srednjem vijeku na području Međimurja počele razvijati najkasnije početkom 14. stoljeća kada ih prvi puta nalazimo u crkvenom popisu (no to nikako ne znači da nisu postojale i prije), da bi svoj vrhunac doživjele s izgradnjom kamenih gotičkih crkava početkom i sredinom 15. stoljeća. Život u samoj župi bio je uvjetovan i gospodarskim rastom i ekonomskim napretkom, ali i svetačkim kultom pa se sukladno toj tvrdnji pojedine župe brže i više razvijaju od drugim. Crkvena organizacija na području Međimurja bila je čvrsto uspostavljena, a krunu duhovnom identitetu dali su pavlini

koji su se nastanili u blizini Čakovca. Iako je nedolično ponašanje, koje nalazimo u izvorima, gotovo pravilo, a ne iznimka u međimurskim župama, sa sigurnošću možemo tvrditi kako je mreža župa na jednom močvarnom i od središta udaljenom području uspjela održati svoje postojanje (osim župe Podbrest) te ojačati u nadolazećoj crkvenoj obnovi. Stoga, međimursko su srednjovjekovlje obilježile plemićke porodice Lackovića i Celjskih, razvoj župa i crkvene organizacije te prometna povezanost i ekonomski prosperitet pojedinih gradova.

10. Summary

In this paper the author researches medieval parishes in the Međimurje area. The paper concentrates on the 14th and the 15th century since first parishes in written documents appear in the beginning of the 14th century.

The medieval Međimurje area falls under Zagreb bishopric in church organization and under Hungarian Zala county in political organization. Parishes situated in this area will be studied based on written documents, archeological findings and by analyzing priests' lives with the help of priest register. Furthermore, churches are examined with the help of analyses of art historians, as well as their location. Parishes are divided in „lowland and highland parishes“ according to their geographical characteristics. Economic aspects of particular areas are also taken into account and church organization is analyzed as well based on two registers from 1334 and 1501.

Eleven parishes are enumerated in the first register while there are four more parishes in the register from 1501. Considering that in the middle ages the area „between rivers Mura and Drava“ was covered with thick forests and swamps, this astonishing number of parishes only strengthens the image of a stabile and solid church organization. It should be mentioned that some parishes, such as Štrigova (area which through the Middle Ages and the early modern period obtained cult status known as ancient Stridon, i.e. Saint Jerome's birthplace) and Bistrec (the biggest parish in Međimurje with the highest number of church dignitaries) developed solely owing to church organization, whilst some parishes, such as Nedelišće, Čakovec and Prelog first and foremost developed through trade, craft, mill stations and road and river transport. Other parishes belong to middle category and as such developed moderately through combination of economy and church organization.

In this paper the author analyses each parish on a few levels such as, church importance, economic importance and prosperity and growth conditioned by number and behavior of clergymen. Međimurje area is known for its nobility as well, where the most prominent noblemen are Lackovići and Celjski. Saint's patronage played a significant role in some parishes, and the appearance of Paulines and their monastery in Šenkovec near Čakovec only strengthened power of church organization and link with already mentioned nobilities.

11. Bibliografija:

11.1. Korišteni izvori

Codex Diplomaticus sv. 3 - sv. 18. Ur. Tadija Smičiklas. Zagreb, 1905 – 1906.

Dekret o sakramentu svetog reda. Preuzeto sa:
<http://crkvenidokumenti.blogspot.com/2008/12/dekret-o-sakramentu-svetog-reda.html>
(posjećeno 11.3.2015.)

Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije: svezak 7: 1441 – 1465. Priredio Andrija Lukinović. Zagreb, 2004.

Rački, Franjo. „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine.“ *Starine* 4, (1872): 201 – 229.

Razum, Stjepan. „Popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501.godine.“ *Tkalčić*, br.7, (2003): 291 – 446.

Monumenta Historica episcopatus Zagrebiensis II. Ur. Ivan Krstitelj Tkalčić. Zagreb, 1874.

11.2. Literatura:

Badurina, Anđelko. „Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije“. U: *Zagrebača biskupija i Zagreb 1094 – 1994. : zbornik u čast kardinala Franje Kuharića.* Ur. Antun Škvorčević, Zagreb, 1995. 573 – 577.

Balog, Zdenko. „Lepoglavsko – ptujskogorska grupa i uloga Hermana Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj.“ *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti : Institut za povijest umjetnosti*, ur. Milan Pelc, Zagreb, 2004., str 47 – 59.

_____. „Srednjovjekovni toponimi sjeverne Hrvatske – kulturološki i interdisciplinarni aspekti toponomastike.“ *Podravina*, br. 15, (2009): 74 – 101.

Belaj, Juraj. „Jesu li postojale župe na području ivanovačkog belskog preceptorata 1334. godine?“. *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu*, vol 24. (2007.): 473 – 480.

Belaj, Vitomir. „Poganski bogovi i njihovi kršćanski supstituti.“ *Studia ethnologica Croatica*, vol 21., (2009): 169 – 197

_____. „Zeleni Juraj“ u svetoj zemlji.“ *Studia Ethnologica*, vol 1, (1989.): 65 – 78.

Biškup, Vedrana. „Međimurje – narod, običaji, arhitektura.“ *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 24, (2013): 399 – 421.

Bogdanović, Tomislav. „Kratak pregled povijesti pavlina s osvrtom na njihovo djelovanje u Križevcima.“ *Cris*, vol. 12, br. 1., (2010): 170 – 178.

Brkan, Jure. „Župa kroz povijest i danas.“ *Bogoslovska smotra*, vol. 72, No.1. (2003): 85 – 162.

Buturac, Josip. „Iz povijesti Štrigove i Racke Kaniže.“ *Hrvatska književna revija – Časopis za književnost i kulturu. Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda*, br. 18., (1984): 29 – 36.

_____. „Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine.“ *Starine* 59, (1984.): 43 - 105.

_____, et al. *Nedelišće*. Nedelišće, 1993.

Čoralić Lovorka. *Put, putnici, putovanja. Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*. Zagreb, 1997.

Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin. *Stari gradovi, dvorci i crkve SZ Hrvatske*. Koprivnica, 1991.

Engel, Pál. *Magyar középkori adattár*. Budapest, 2001. CD – ROM

Frančić, Anđela. „Uvid u hrvatsku toponimiju na sjeverozapadnoj međi.“ *Jezikoslovni zapiski*, br. 13, (2007): 147 – 157.

_____, Orsolya Žagar Szentesi. „Međimurska ojkonomija na mađarski način.“ *Folia onomastica Croatica*, br. 7, (2008.): 59 – 80

_____. „Ojkonim Štrigova kroz stoljeća“, *Folia onomastica Croatica*, br. 24., (2012): 37 – 58.

Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Preveo Anđelko Petak, Jastrebarsko, 2003

Gračanin, Hrvoje. „Kršćanstvo i crkva u kontinentalnoj Hrvatskoj u ranom srednjem vijeku (VI. – XII. st.)“. *Crkvena kulturna dobra*, vol 6. (2008): 70 – 84.

- Horvat, Anđela. *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*. Zagreb, 1956.
- Horvat, Rudolf. *Povjest Medjumurja*. Varaždin, 1907.
- Hrg, Metod. „Ubikacija nekih župa zagrebačke biskupije iz 14. stoljeća.“ *Croatica Christiana Periodica*, br. 1, (1977): 41 – 67.
- Hrvatska enciklopedija. *Kanižaj (Kaniški)*. Preuzeto sa: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30206> (posjećeno 21.7.2015.)
- Kalafatić, Hrvoje. „Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju.“ *Godišnjak instituta za arheologiju*, Vol. VIII, (2012): 133 – 136.
- Kalšan, Vladimir. *Međimurska povijest*. Čakovec, 2006.
- Karaman, Ljubo. „O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji“, *Historijski zbornik*, broj 1-4, (1948): 103 – 131
- _____. „O umjetnosti srednjega vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji.“ *Historijski zbornik*. Vol. III (1950.): 125. – 174.
- Kiš, Zaradija, Antonija. „Svetomartinska baština Gornjega Međimurja: po antičkim tragovima do „martinske himne“, *Narodna umjetnost*, br. 50/2., (2013): 148 – 172
- Klaić, Nada. *Povijest Zagreba. Knj. 1, Zagreb u srednjem vijeku*. Zagreb, 1982.
- _____. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Zagreb, 1971.
- Kolarić, Juraj. „Sveti Juraj u Trnju“. *ŽU Sveti Juraj u Trnju i KS*, Zagreb, (1984): 11 – 33.
Preuzeto: http://www.zupa-sveti-juraj.hr/dokumenti/Zupa_Sveti_Juraj_Povijest/011-033_1334-1699.htm (Posjećeno 26.5.2015.)
- Korunek, Marijana. „Pavlini samostan u Šenkovcu i grofovi Zrinski.“ *Croatica Christiana Periodica*, br. 73. (2014): 51 – 70.
- _____. „Zaštitna arheološka istraživanja provedena od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovila Arhandela u Mihovljanu kod Čakovca“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, Vol. 33/34 No. 33/34, (2009): 173 – 186.
- _____. „Župna crkva svetog Marka u Međimurskoj Selnici.“ *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, br. 1, (2011): 239 – 252.

_____. „Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri.“ *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, br. 33/34, (2009/2010.): 113 – 130.

Matić, Tomislav. „Hodočasnički oprosti i izgradnja crkava u zagrebačkoj biskupiji u 15. stoljeću“. *Croatica Christiana Periodica*, vol. 38, no. 73., (2014): 13 – 33

Nimac, Stipe. „Župa od Milanskog edikta do Tridenta.“ *Crkva u svijetu*, vol. 47., No.3. (2012): 367 – 391.

_____. „Župa u razdoblju tridentske, jozefinističke i francuske reforme.“ *Obnovljeni život*, vol, 67, No. 2. (2012): 239 – 253.

Pavleš, Ranko. „Ljudi i rijeka Drava u srednjem vijeku na sjeverozapadu Križevačke županije.“ *Podravina*, Vol. 12., br. 24. (2013.): 46 – 56.

Perči, Ljerka. „Dva ugovora iz 15. Stoljeća s pečatom Nedelišća“. *Muzejski vjesnik, glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, br. 11 (1988.): 48 – 50.

Petrić, Hrvoje. „Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća“. U: *750 godina grada Preloga: 1264. – 2014. : povijesno – geografska monografija*. Ur. Dragutin Feletar et al., Samobor: 2015, 119 – 133

Pisk, Silvija. „Prilog povijesti srednjovjekovnih pavlinskih samostana: prava i povlastice samostana Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora).“ *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 43, (2011.): 149 – 186.

Raukar, Tomislav. „Grofovi Celjski i Hrvatsko kasno srednjovjekovlje“. *Historijski zbornik*, god. 36, (1983): 113 – 140.

Razum, Stjepan. „Povijest Crkve i duhovnog života u župama Prelog, Draškovec i Sveti Juraj u Trnju“. U: *750 godina grada Preloga: 1264. – 2014. : povijesno – geografska monografija*, ur. Dragutin Feletar et al., Samobor: 2015., 309. – 360

Srša, Ivan. „Međimursko srednjovjekovlje“ *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu*, br 2 – 3, (1994): 63 – 73.

_____. „O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama.“ *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu*, br 4 – 5, (1994): 127 – 154.

_____. „Crkva sv. Vida u Donjem Vidovcu“. *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu*, br 6,

(1994): 65 – 86.

Škafar, Ivan. „Prekmurski del beksinskega arhidiakonata do leta 1400.“ *Croatica Christiana Periodica*, br 4, (1979): 9 – 50.

Štefanec, Nataša. *Heretik njegova veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*. Zagreb, 2001.,

Tkalčić, Ivan, Krstitelj. „Ivan, arcidjakon gorički, domaći pisac u XIV. veku.“ *Rad JAZU*, br. 79, (1886) : 71 – 134.

Tomičić, Željko. „Gradišće kod Nedelišća – rezultati pokusnih arheoloških istraživanja.“ *Muzejski vjesnik*, br. 8, (1985): 61 – 63.

_____. „Skupni nalaz ranosrednjovjekovnog novca 12. i 13. stoljeća iz Čakovca“. *Muzejski vjesnik, Glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, br. 8, (1985): 57 – 58.

Vidović, Domagoj. „Prilog proučavanju odraza svetačkog imena Juraj u hrvatskoj antroponimiji.“ *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, br. 33, (2007.): 431 – 447.

Vidović, Josip. „Arheološka istraživanja u Nedelišću“. U: *Nedelišće: Rimokatolička župa Nedelišće : Mjesna zajednica Nedelišće*. Ur. Josip Buturac, Nedelišće, 1993.

Vučetić, Ratko. „Trgovište Prelog – obilježja povijesnog razvoja“. *Radovi instituta povijesti umjetnosti*. Vol 33 (2009): 179 – 190.

Zelko, Ivan. „Murska sobota kod sedež arhidiakonata in crkvenoupravna pripadnost Pekmurja v srednjem veku.“ *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 11/1, (1963): 38 – 51.

_____. *Zgodovina Prekmurja*. Murska Sobota, 1996.